

KRÓNIKA

A XL. Országos Honismereti Akadémia

Eger, 2012. július 1–6.

Ünnepi megnyitó

Tisztelettel és szeretettel üdvözlöm a XL. Országos Honismereti Akadémia résztvevőit, akik az ország minden részéről jöttek, és azokat a honismerőket pedig különösen, akik határon túli területeinkről érkeztek. Sok szeretettel köszöntöm a vendéglátó Heves megyét és az Akadémiának otthont adó Eger városát. Örülünk, hogy itt lehetünk, Honismereti Akadémiánk történetében először ebben a gyönyörű megyében és egy olyan városban, amely egykor oly nagy példáját adta a hazaszeretetnek, a kitartásnak, a hősi helytállásnak. Mert Dobó Istvánék 460 évvel ezelőtti küzdelmének máig ható üzenete van: ha nem érkezik is utánpótlás, ha nincsenek is nagy tartalékok, ha kevés is a rendelkezésre álló fegyver, akkor is meg kell védeni a várat, meg kell védeni a hazát. Ha fogyatkozunk is, akkor is meg kell védenünk értékeinket, hagyományainkat. A hagyományt, mely Halász Péterrel szólva „*olyan, mint az énekesnek a kotta, a szőlőnek a karó: irányt mutat, támaszt nyújt. A hagyományok nélküli ember pedig olyan, mint a házatlan csiga – védtelen, kiszolgáltatott, befolyásolható*”. Jól látjuk, hogy a mai világban milyen sok az ilyen támasz nélküli, védtelen ember. Ezen a szemüvegen nézve nemzeti közösségünk állapotát, nagyon szomorú, már-már reménytelen helyzetről beszélhetnénk, ha nem lenne ott a közösség azon része, amely a nemzeti értékekkel fel van vértezve, és amely rész mindig is küzdött a közösség azon részéért is, amelyben ez az érzés már csak pislákol, vagy már kialudt. Eger 1552-es hősi küzdelme jól megmu-

Debreczeni-Droppán Béla ünnepi megnyitó beszédét tartja

tatta a kortársaknak és megmutatja nekünk, késő utódoknak is, hogy nincs reménytelen harc, csak hinni kell a győzelemben. Én úgy hiszem, hogy mi, a honismereti mozgalomban résztvevők, a helytörténeti munkát szeretettel és kitarással művelők is hiszünk a győzelemben, mi is olyan végvári katonák vagyunk, akik meg akarják védeni a várat, meg akarják védeni a hazát.

És ilyen végvári katonák, hazájukért élő-haló emberek borászaink, illetve a szőlő- és borkultúra körébe tartozó mesterségek művelői is.

Amikor eldölt, hogy Heves megyébe és azon belül Egerbe jön az Akadémia, adta magát a téma, hogy az idei évben a szőlő- és borkultúrával kapcsolatos hagyományainkkal, ennek a szép és örök értékeket rejtő világnak a honismerettel való kapcsolódásával foglalkozunk. – Hogy miért lényeges ez nekünk, magyaroknak? Mert e kultúránk történelmünk szerves része, összkultúránk fontos alkotóeleme, mert lokális öntudatunk és nemzeti identitásunk erősítője, táplálója. Ha fel kellene sorolni, hogy mi, magyarok mire vagyunk büszkéek, biztos vagyok benne, hogy a bor szerepelne a felsorolásban. Az egri, a gyöngyösi, a Tokaj-hegyaljai, a badaacsonyi, a villányi, a szekszárdi, a soproni, az Etyek-budai vagy a Hajós-bajai borvidéken élők biztosan büszkéek boraikra. Persze még hosszasan sorolhatnám szőlőtermő vidékeinket, hiszen tulajdonképpen a mai Magyarország felosztható borvidékekre is, egy kis túlzással borvidékek alkotják.

Említettem, hogy a szőlő- és borkultúra történelmünk részét képezi. Hosszasan lehetne erről szólni, de nekem most nem ez a feladat, és a következő napokban úgy hiszem szakavatottabb előadótól fogunk is erről hallani. Én most csak azt hangsúlyoznám, hogy a magyarság már Kárpát-medencei letelepedése előtt foglalkozott szőlőtermesztéssel és borkészítéssel. Nagyon érdekes, már-már misztérium-szerű, hogy a magyarság azon ritka népek egyike, amelynek saját szava van a bor megnevezésére. A legtöbb európai népeknek ugyanis nincs saját szava a borra, a bor szót a latin *vinumból* vették át (amelynek eredete az ógörög *oinos* szóra vezethető vissza).

Ennek tudatában talán az sem lehet véletlen, hogy a honfoglaló magyarok olyan földet választottak, melynek jó része alkalmas volt a szőlőművelésre, és mely már a rómaiak pannóniai jelenléte alatt virágzott is. Mindenesetre az, hogy az Árpád fejedelem vezette magyar törzsszövetség jó földet választott több mint 1100 esztendeje, jó boraink fogyasztása közben is újra és újra elismerhetjük. A magyar föld gazdagsága, változatossága a legjobban talán szőlőinkben, borainkban mutatja meg magát. A természeti adottságaink olyanok, hogy nálunk a nagy világfajták is igazán különlegessé tudtak válni. (És itt eljuttunk a minőség mindig fontos kérdéséhez.)

Úgy gondolom, hogy egy nép lelki állapotán tükröződik a borászat helyzete, a borok minősége is. Minél több jó minőségű bor van, minél több kiváló borászat működik, és azzal minél több ember találkozik, annál inkább szépül, épül a nemzet. Ez így talán túl patetikusan hangzik, de az ellenkezője a rendszerváltozás előtti évtizedekben, a mennyiségre koncentrááló termelés időszakában jól megmutatta ellentétét. Jó látni manapság a minőséget a szőlőművelés és a borkészítés folyamatában. Magyarországon a tradíció része az is, hogy minőségi bort készítenek a borászok. Elég csak arra utalni, hogy hazánkban, Tokaj-Hegyalján született meg a világ első eredetvédelmi rendszere egy 1737-es királyi rendelettel, mely a tokajival azonos értékűnek mondta ki 21 hegyaljai település borát. Emellett büszkéek lehetünk arra is, hogy nálunk készítette el Szirmay Antal a világ első szőlődülő besorolását egy 1772-es hegyaljai felmérés alapján 1803-ban. A szőlő- és borkultúrával, a dülők leírásával már nagy elődünk, Bél Mátyás is foglalkozott, így híres megyeleírásai a magyar szőlészet és borászat történetének felbecsülhetetlen értékű forrásai lettek.

A honismerettel foglalkozók, mozgalmunk tagjai is országszerte sokat tettek az elmúlt évtizedekben, hogy szőlő- és borkultúránk tárgyi és szellemi emlékei fennmaradjanak. Tették ezt számos helyi szőlőtermesztéshez, borkészítéshez kapcsolódó népszokás felgyűjtésével, a tárgyi emlékek megmentésével és tájházakba, helytörténeti gyűjteményekbe való elhelyezésével. Ezen túlmenően számosan írásban is közkinccsé tették ezt a hagyományt, amely azért volt rendkívül fontos, mert a már említett mennyiségi termelést szem előtt tartó rendszer mindent megtett, hogy a múltunk ezen része is feledésbe merüljön. Az említett írások egy jelentős hányada a *Honismeret* című lapunkban jelenhetett meg.

Mit tehetünk még e téren? Egyrészt azt, amit eddig, hiszen vannak még olyan borvidékek, melyek nem kaptak még ebből a szempontból nagy figyelmet, de ez igaz lehet híres bortermő vidékek egyes településeire is, olyanokra, ahol nem volt olyan, aki gyűjtötte, mentette volna az ilyesfajta értékeket. Sajnos sok olyan család van, amely az ezzel foglalkozó családfő kora miatt vagy gazdasági megfontolásból felhagyott a szőlészettel, borászattal. Ezeket a családokat, ezeket az idős embereket is fel kell keressük. Nagyon sok olyan információ vagy éppen tárgy kerülhetne így hozzánk, amely, ha ezt nem tesszük, örökre elveszhet. Fontosnak tartanám, hogy az említettek mellett mérjük fel – a teljesség igényével – borvidékeink épített örökségét: a pincéket, préházakat, a borászattal kapcsolatos egykori ura-

dalmi épületeket. Ezek felmérése persze komplex feladat, de együttműködve másokkal, úgy hiszem, sikerülhetne. A már sok helyen működő temetőfelmérések mellett pl. ebbe is jól bevonhatnánk a helytörténet iránt érdeklődő fiatalokat, gondolok itt elsősorban a bölcsész szakos vagy építészek készülő egyetemistákra.

Szükségesnek tartom ebben a témában is hangsúlyozni a levéltári alap kutatások fontosságát. Ebben talán még van adósságunk. Eredményeink persze e téren is vannak, melyek felsorolása szétfeszítené beosztásom kereteit. Csak egy ideit, példaértékű munkát említenék. Alkonyi László, neves borszakértő állított össze és jelentett meg az idei évben *Tokaji dülőklasszifikáció* címmel egy kis könyvecskét és hozzá egy, a Tokaj-Hegyalja dülőinek osztályozását Bél Mátyás felmérése nyomán mutató térképet. Jó lenne, ha legalább híresebb borvidékeinkkel kapcsolatosan készülné ilyen vagy ehhez hasonló kötet és térkép.

A szőlőtermesztés és a borászat világában tapasztalható nehézségek ellenére nagyon sok reménykeltő eredmény, tendencia figyelhető meg. Jó látni az ország számos borvidékén megrendezett borversenyeket, vagy a rengeteg borbarátot vonzó borfesztiválokat, borünnepeket, szüreti mulatságokat. Most is néhány nap múlva, még az Akadémia idején kezdődik Egerben a 16. *Egri Bikavér Ünnepe*. A legnagyobb szabású boros rendezvényt, a *Budavári Borfesztivált* idén már 21. alkalommal tartják meg. Nagyon örvendetes, hogy a borászatnak a történelem folyamán kialakult jeles napjai – melyek a szőlővédődöntésekhez kapcsolódnak, pl. Szent Mártonhoz, Szent Orbánhoz, Szent Donáthoz és Szent Jánoshoz – újra jelenvalóvá váltak. Jó látni azt is, hogy ezeken a boros ünnepeken a megjelentek túlnyomó többségét már a minőséget kereső, a borhoz egyre jobban értő fiatalok teszik ki.

És jó látni a sok szép borászatot, az igényességet, azt, hogy számos új és nem egyszer nagy pince-épület nő úgy bele a tájba, hogy nem bántja, hanem együtt él vele, részévé válik. Ez pedig azért lehetséges, mert a jó borász alázatos és a hagyományokra, az elmúlt évszázadok tapasztalataira épít. Tudja, hogy a tradíció továbbvitele nem maradvány, hanem gazdagabbá tesz.

A szőlőhöz, borhoz kapcsolódó hagyományaink ápolása a lélekben való gazdagodás, nemesedés mellett láthatóan gyakorlati hasznot is hoz. Hiszen, ha egy borkóstolón egy régi, több száz éves pincében veszünk részt, ahol a vendéglátó borász a borral két-háromszáz éve foglalkozó családjáról is beszél, vagy, hogy csak egy egészen egyszerű dolgot említek: ha szép, a tradícióra is utaló címke kerül a palackra – mind-mind segítheti az eladást, tehát a szőlészet, borászat emocionális része a racionális, gazdasági rész. A mai magyar borászat sikerében, azt hiszem, nagy szerepe van a hagyományok természetes továbbvitelének, illetve néhány feledésbe merült hagyomány újjáélesztésének. Nem kétséges tehát, hogy a hagyomány, a honismeret karó szerepet tölt be, és ennek jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyoznunk.

Tavaly, Nagykörösön tartott Akadémiánkon a népdalénekléssel kapcsolatosan jegyeztem meg, hogy nagyon fontos jellemzője, hogy „*örömet okoz, közösségi élményt nyújt*”. Borozgatni is társaságban a legjobb. Gondoljunk csak a koccintás pillanatára. Micsoda közösségi gesztus! Olyan magától értetődő, ezért nem szoktunk belegondolni, hogy milyen szimbolikus mozzanat ez. Az összetartozás kifejezése. (Ezért nem mindegy aztán, hogy kivel és mikor koccintunk.)

Végezetül engedjék meg, hogy Hamvas Bélától idézzek, aki a *Bor filozófiája* című művében oly szépen és hatásosan írt a borról. Az egri borról pl. a következőképpen: „... minden alkalomra, ünnepre, ebédre, kettesben, egyedül, egyaránt tökéletes. Számomra az EGRi mindig kapcsolódott a hősiesség szellemével. Ha EGRIt iszom, azonnal nagy és heroikus tettekről kezdek álmodozni.”

Igen, nagy és heroikus tettekről kell álmodoznunk, minden nehézség ellenére hinnünk kell a győzelemben, mert meg kell védeni a várat, meg kell védeni a hazát!

És ebben a körben azt se feledjük mit jelent a szőlő, illetve a bor a keresztény kultúrában: a Kezdetet és a Végét.

Ezekkel a gondolatokkal nyitom meg a XL. Országos Honismereti Akadémiát. Kívánok mindenkinek jó tanácskozást, hasznos együttlétet!

Debreczeni-Droppán Béla

A Honismereti Akadémia kitüntetettjei

Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékérem kitüntetésben részesültek

DR. BENE JÁNOS történész-muzeológus

1955. augusztus 16-án született a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Hernádbüdön. A nyíregyházi Besenyey György Tanárképző Főiskolán szerzett magyar-történelem szakos tanári diplomát. Már főiskolai éveiben bekapcsolódott a tudományos diákkör munkájába, melynek három évig volt titkára, s több helytörténeti dolgozatával nyert első díjat. Diákként a nyarakat a nyíregyházi Jósza András Múzeumban töltötte, ahol megismerkedett a múzeumi tevékenységgel, s lehetősége nyílt részt venni ásatásokon. Ezek az évek adtak indítást, hogy jelentkezzen a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem történelem szakára, melyet kitüntetéses oklevéllel fejezett be. Ezek után nyitva állt előtte az út, hogy a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumi Igazgatóság történész-muzeológusa legyen, ahol rövidesen a Múzeum Történeti és Közművelődési Osztályának vezetőjévé nevezték ki, 2008. július 1-jétől pedig a Jósza András Megyei Múzeum igazgatója.

A helytörténeti kutatások, a gyűjtő, a feldolgozó munka és a kiállítás rendezés mellett négy témakörben folytatott kutatásokat. Feldolgozta a kisérdőket, a szakolyi, geszterédi, valamint a nyíregyházi tűzoltóság történetét, melynek eredményeként 1986 nyarán sikerült kiadni és hazahozni a nyíregyházi tűzoltók 1945-ben Ausztriában elrejtett kincseit. Megírta Szabolcs vármegye utolsó nemesi felkelésének történetét, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc megyei vonatkozású eseményeit, valamint a Nyíregyházáról és a megyéből sorozott katonaság történetét. Ezek a dolgozatok önálló kötetekben, cikkekben, tanulmánykötetekben jelentek meg. A felsorolt témakörökben rendszeresen tart ismeretterjesztő előadásokat, s rendez állandó és időszakos kiállításokat. Bölcsészdoktori értekezését, melyben a nyíregyházi huszárok történetét dolgozta fel, 1993. október 13-án védte meg *summa cum laude* a Kossuth Lajos Tudományegyetemen, 1999. december 11-én ugyanitt, hasonló eredménnyel PhD fokozatot szerzett. Disszertációjának témája ez alkalommal a nyíregyházi katonaság II. világháborús hányattatásainak története volt.

Hagyományörző tevékenysége szerteágazó és céltudatos. Kezdeményezésére 1991-től két évente folyamatosan és sikerrel rendeznek huszártalálkozókat, melyeket 1995-től a Magyar Huszár Alapítvány titkáráként vezet. 1997-ben huszárszobrot állítottak, két évvel később a talapzaton bronz emléktáblákat helyeztek el. 1992-ben a Don-kanyar tragédiájára, 1998-ban Kemecsen, Nagyhalászon és Gávavencsellőn az 1848–49-es szabadságharcra könyvbemutatóval, koszorúzással, kiállítással és katonatáncok bemutatásával emlékeztek. Javaslatára 2005-ben a városi közgyűlés kilenc nyíregyházi utcát huszárokról nevezett el, s Huszár Emlékparkot létesített. Tudományos publikációinak száma 71, de közművelődési témájú cikkeket is ír, rendszeresen nyilatkozik a helyi és az országos sajtóban, rádióban, televízióban a huszár-rendezvényekről, ismeretterjesztő előadásokat és múzeumi órákat tart, évfordulók, megemlékezések ünnepi szónoka.

Tagja a Magyar Történelmi Társulatnak, a TIT-nek, a Nyíregyházi Városvédő Egyesületnek, alapító tagja a Magyar Múzeumi Történész Társulatnak, a Tiszántúli Történész Társulatnak, a Pulszky Társaságnak, a TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Szakosztályának és a Magyar Huszár és Lovas Hagyományörző Társaságnak. 2000 januárjától ellátja a Jósza András Múzeum Baráti Körének titkári feladatait, elnökségi tagja a Megyei Honismereti Egyesületnek. Tanít a Nyíregyházi Főiskola Történettudományi Tanszékén, az utóbbi években pedig a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetében vezet hadtudományi speciálkollégiumot, s a múzeumtörténeti szakdolgozatok konzulens tanára. A megyei múzeum igazgatójaként otthont és „székhelyet” ad a Jósza András Múzeumban a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Honismereti Egyesületnek, így a kapcsolat még közvetlenebbé vált és segítsége mindennapos. A nyíregyházi tűzoltóság 100 éves történetének megírásáért, a nyíregyházi tűzoltóság kincseinek kiadásáért és bemutatásáért, a megyében és a városban végzett honvéd-hagyományörző munkájáért többször is kitüntették.

Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Honismereti Egyesület

DR. TUNGLI GYULA nyugalmazott főiskolai docens

80 évvel ezelőtt, a Vas megyei Izsákfán született. 18 éves koráig Izsákfán és Celldömölkön, 1958-tól, vagyis több mint 50 éve Pápán él, ahol a Türr István Gimnáziumban tanított magyar nyelvet, irodalmat és történelmet. Közben kilenc éven át a győri főiskolán oktató, illetve a hetvenes évek elején két évig Nyitrán vendégtanárnéként dolgozott.

Tungli Gyula már diákkorától kezdve – két szeretett gimnáziumi tanárának, Vas Károlynak és dr. Végh Józsefnek – vezetésével foglalkozott szülőföldje, Kemenesalja történetével és az ott élő nép nyelvével, dialektusával. Itteni és sok évig tartó későbbi gyűjtésének eredménye az 1995-ben elkészült *Izsákfa évszázadai* című monográfia. 1999-ben jelent meg a *Szülőföldünk Kemenesalja* című szöveggyűjteménye, mely ma is nagymértékben hozzájárul a tájegységben felnövekvő ifjúság hazafias neveléséhez, a gyermekek szülőföld szeretetének, identitásának kialakításához és fejlesztéséhez.

1976-ban magyar nyelvészetből doktorált, disszertációját *Pápa földrajzi neveit* összefoglaló értekezésében írta meg. 1987-ben megjelentette *A Pápai járás földrajzi nevei* című dolgozatot a Balogh Lajos és Ördög Ferenc szerkesztette kötetben, melynek gyűjtőmunkáját Tungli Gyula vezetésével az iskola diákjai és pedagógusai közösen végezték. Gyűjtőmunkáját és szakkörvezetői tevékenységét a Magyar Tudományos Akadémia *Csúry Bálint emlékéremmel* jutalmazta.

Kutató-gyűjtő munkáját Győrben is folytatta, miközben részt vett az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága néprajzi és neveléstörténeti tagozatának munkájában. 1991-ben a szlovákiai Dióspatony alapiskolájának szinkronvizsgálatát végezte el. A gyűjtőmunka eredményeit egy pályaműben összegezte, melyet a Lakitelki Alapítvány bírálóbizottsága kiválóan minősített. Nyugdíjazása után Pápán folytatta a helytörténeti-honismereti munkát, s napjainkban is tevékenyen dolgozik a Várostarténeti Honismereti Körben és az Ipartörténeti Körben. Továbbra is aktívan vesz részt a Pápai Pedagógus Lexikon és a Pápai Krónika szerkesztésében, írásában. Nevéhez fűződik két egyesület – a Kemenesaljai Baráti Kör, illetve a Pápai Művelődéstörténeti Társaság – megalapítása, melyek szintén a szűkebb pátria megismerésével, a hagyományok megőrzésével, ápolásával foglalkoznak.

Tungli Gyula az 1960-as évektől részt vesz a honismereti mozgalomban, annak mindennapi aprómunkájában. Évtizedeken át három megyében – Veszprém, Vas és Győr-Moson-Sopron – tevékenykedett a helytörténeti kutatómunkában. Szeretett szaktárgyainak, a magyar nyelv-, irodalom- és a történelem óráin, de az általa évtizedeken keresztül kitűnően vezetett honismereti szakkörön sok kiváló diák, – későbbi tanárok, egyetemi és főiskolai oktatók – egész nemzedékét nevelte és tanította az anyanyelv és a haza történelmének szeretetére, ismeretére, a helytörténet-kutatás és a helytörténetírás fontosságára, a kutatótevékenység szakmai fogásaira. Mindig fontosnak tartotta az iskolában a honismeret oktatását, a gyermekek identitástudatának elmélyítését. 1969-ben a Művelődési Minisztérium felkérésére egyik szerzője a *Honismeret az iskolában* című kiadványnak, melynek lapjain megjelent tanácsai, módszerei napjainkban is aktuálisak. Ennek jegyében 1970-ben *Hűség* címmel megjelentette az általa vezetett szakkör folyóiratát; 1970-ben fő szervezője volt a Pápán rendezett II. Országos Diák-honismereti Konferenciának; 1971-ben Országos Honismereti Szakmunkásképző Tábor vezetője Ajkán; 1973-ban lektorként – Tózsér Árpád költővel közösen – Petőfi-kiállítást és szavalóversenyt rendezett és szervezett. A kiállítást a vendégkönyvek tanúsága szerint közel 6000 szlovák és magyar diák tekintett meg, míg a Petőfi-szavalóversenyen 450 versenyző mérte össze tudását.

Tungli Gyula a megalakulástól aktívan részt vesz a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület munkájában, és sok éve az Országos Honismereti Akadémiák Veszprém megyei delegációjának tagja.

A Pápai Várostarténeti Honismereti Kör, az Ipartörténeti Kör és a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület Elnöksége

ZSÁMBOKI ÁRPÁD népművelő-könyvtáros, köztisztviselő

1944. április 15-én a Vas megyei Kíssomlyón született. 1962-ben érettségizett a községi Jurisich Miklós Gimnáziumban. 1965-ben a szombathelyi Felsőfokú Tanítóképző Intézetben népművelő-könyvtáros, majd 1978-ban a szombathelyi Tanárképző Főiskolán népművelés szakon szerzett főiskolai diplomát. 1965-től 1973-ig a sárvári Járási Művelődési Ház művészeti előadója, majd igazgatója, 1973–1985 között a szombathelyi Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ igazgatója. 1985-től a Vas Megye Tanácsa VB. Művelődési Osztályán köztisztviselő, ahol a közművelődési csoport vezetője, majd 1990–1999 között a Vas Megyei Önkormányzati Hivatal Művelődési és Sport Titkárságának vezetője, 1999-től 2006-ig megyei társadalompolitikai referens.

Zsámboki Árpád 45 éve vesz részt a honismereti munkában. 1999-től a Vas Megyei Honismereti Egyesület elnöke, a Honismereti Szövetség elnökségi tagja. A megyei egyesületi élet motorja és lelke, aki mindig szem előtt tartja az egyesület stabil működési kereteinek megeremését, a folyamatos tagépítést, az egyesület akcióképességének fenntartását. Évtizedes tevékenysége során és kiváló kapcsolatteremtő képességei révén számos támogatót szerzett a honismereti mozgalomnak, bővítette az egyesület partnerkapcsolatait, megnyerte a megyei szakintézményi hálózatot a honismereti munka folyamatos támogatására, a felelős érdekképviselő és partnerség jegyében közös programokat szervezett a hasonló célú kulturális és hagyományörző egyesületekkel. Felelős rendezője számos országos honismereti rendezvénynek, a *Honismereti Kiadványszerkesztők Konferenciájának*, a *Határokon Átívelő Honismereti Kapcsolatok Dunántúli Regionális Konferenciájának*, – melyhez a ma már megszerte egyre jobban ismert *Honismeret Napjának* meghirdetése is kapcsolódik. Részt vett három Honismereti Akadémia előkészítésében, szervezésében és lebonyolításában 1980-ban, 1995-ben, és legutóbb 2010-ben Kőszegen.

A honismereti mozgalom szervezésén túl, társadalmi funkciói közül meg kell említeni a *Vas Megyéért Egyesület*ben való tagságát, a *Dr. Kiss Gyula Kulturális Egyesület* alelnöki, valamint a *Savaria Lions Klub* titkári tisztségét. Felelős koordinátora volt Vas megyében a *Pannon Ősz* kulturális rendezvény-sorozatnak, a milicentenáriumi és millenniumi eseményeknek. Szakmai tanácsaival segítette és együttműködött a *Falusi Turizmus Vas Megyei Szövetségével* a falusi hagyományok megmentésben, felelevenítésében és az értéktérítésben, társadalmi és szakmai összefogással létrehozta a *Velemi Népművészeti Műhelyt*. 15 éven keresztül segítette a muravidéki és az örvidéki magyarság kulturális kezdeményezéseinek kiformálását, regionális együttműködését, melynek keretében 2011 júniusában részt vett a nemzetközi ifjúsági levéltári-helytörténeti kutatótábor lebonyolításában. Fórumokat szervezett a helytörténeteszek szellemi kincseinek bemutatásához, megyei és országos elismerésre javasolta a honismeretért önzetlenül dolgozó aktivistákat. Új megyei elismerési lehetőségre tett javaslatot, melyet a *Szülőföldért díszoklevél* formájában, a megye legkiválóbbjai kaphatnak. A Megyei Honismereti Egyesület részt vesz az *Eltűnt települések* helyének megjelölését szorgalmazó akcióban, kezdeményezte és életben tartja a Trianon idején elszakított *Hűség falvai* akciót és megszervezte a Vas megyéből elszármazottak *Hazahívó* találkozóját.

Cikkei és tanulmányai Vas megye kulturális életével, oktatásával, közművelődésével, művészeti életével, a megye jeles személyiségeivel és tevékenységük értékeivel, a regionális nemzetközi kapcsolatokkal, a vasi kisebbségekkel, kiemelkedő nemzeti és megyei évfordulókkal, a mindennapi élethez

Bél Mátyás Emlékermesek:
dr. Bene János, Zsámboki Árpád, dr. Tungli Gyula (Mándli Gyula felvétele)

erőt adó ünnepekkel, évfordulókkal, a hagyományok és az elődök értékeremtő tevékenységének megörökítésével, a változások figyelemmel kísérésével és lehetőségeivel foglalkoznak. 1974–1985 között a *Vasi Honismereti Közlemények* felelős kiadója és szerkesztőbizottságának tagja. Felelős szerkesztője az *Iskola a láthatáron* kötetnek, a *Pátria Hírlevelének*, az *Együttélés* négy nyelvű kisebbségi hírlevelének, összeállítója a *Hagyományok őrzői* és a *Szivárvány – a vasi kisebbségek értéktára* kiadványoknak. Színvonalas honlappal képviselteti az egyesületet az interneten.

Több kitüntetés tulajdonosa, magáénak mondhatja a Kiváló Népművelő, a Művelődés Szolgálatáért, a Bessenyei György, a Közösségi Kultúráért és a Honismereti Munkáért díjakat, a Muravidéki Magyar Nemzeti Öngazgatási Közösség Kulturális Különdíját.

Vas Megyei Honismereti Egyesület elnöksége

Honismereti Munkáért Emlékéremmel kitüntetettek

BÁNDI LÁSZLÓ, magyar-történelem szakos tanár

1942. április 23-án született a Bács-Kiskun megyei Hajóson. Szülei nem sokkal ezután a Veszprém megyei Padragra költöztek, ahol kisgyermekkorát töltötte. A középiskolába Pápán, a Türr István Gimnáziumba járt, majd Ajkán elektroműszerésznek tanult. A munka mellett jelentkezett a Pécsi Tanárképző Főiskolára, ahol 1975-ben magyar-történelem szakos tanári diplomát szerzett.

Pályája kezdetén először ifjúsági területen dolgozott, majd több éven át a Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal helyettes-vezetője, illetve a Balatonfüredi Idegenforgalmi Kirendeltség vezetője. Ezután visszatért a pedagógus pályára és Veszprémbe az Államigazgatási Főiskolán nevelőtanár, később a Veszprémi Járási Hivatal Tanulmányi Felügyelőségén szakfelügyelő. 1984-től 1993-ig a Veszprém Megyei Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet igazgatója. Ezt követően a Rehabilitációs Központ Alapítványának ügyvezetője, majd az Allianz Hungária Biztosító Zrt. Közép-Dunántúli Igazgatóságának oktatási referenseként vonult nyugdíjba.

Érdeklődése a történelem, a honismeret és a szűkebb haza, Padrag története iránt már gimnazista korában megmutatkozott. Ekkor kezdte kutatni a falu történetéhez kapcsolódó eseményeket, összegyűjtötte az ott élő emberek visszaemlékezéseit, melyeket levéltári adatokkal is igazolt, ezzel a helytörténeti dolgozatával díjat nyert. Ettől az időponttól datálható az a sokszínű helytörténeti, honismereti tevékenység, amely munkásságát jellemzi. Ezt a tevékenységet folytatta, amikor veszprémi nevelőtanárként bekapcsolódott a Tanácsakadémia, vagy, ahogyan a veszprémiek emlegetik, a Nagyszeminárium történetének kutatásába és megírásába.

Több önálló kötetben és számos tanulmányban, cikkben – szerzőként és/vagy szerkesztőként – örökítette meg Veszprém megye történeti emlékeit, emlékhelyeit, írt az épített örökség védelméről, a műemlék-felújításokról, a veszprémi várkút és a Kálvária-domb feltárási és felújítási munkálatairól. Szerkesztette Balatonfüred emlékjelét összegyűjtő kötetet, írt a veszprémi nyomdák két évszázadáról, és megírta saját családja történetét. Gyűjtő-kutató munkájának jelentős részét teszi ki fotódokumentációs tevékenysége, melynek során elkészítette Veszprém város fénykép-térképét, s napjainkig folyamatosan fényképeken rögzíti és örökíti meg a megye emlékjeleinek adatait.

Bándi László tevékenyen vett és vesz részt a *Veszprém megyei honismereti tanulmányok* és a *Veszprémi Szemle* szerkesztőbizottságában, a *Veszprémi Szemle Várostitörténeti Közhasznú Alapítvány* kuratóriumában, valamint a *Veszprémi Önkormányzat Kegyeleti Munkabizottságában*, külső munkatársa a veszprémi *Polgári Társaskör Lapjának*. Előadója számos hazai és külföldi konferenciának, a helyi televízióban, rádióban rendszeresen nyilatkozik és tájékoztat helyismereti, honismereti rendezvényekről. Szervezője és előadója számos helyismereti programnak, vezetője könyvbemutatóknak.

A Veszprém Megyei Honismereti Egyesület tagjaként, 2002 óta az egyesület elnökeként jelentős tevékenységet fejt ki a honismereti mozgalom mind szélesebb körű elismertetése érdekében. Aktívan közreműködik a Honismereti Szövetség országos elnökségének munkájában. Számos helyi, megyei és több országos rendezvény szervezése fűződik nevéhez, mint a Honismereti Akadémia Veszprémbe, az Ifjúsági Honismereti Akadémia Tapolcán, vagy a Kiadványszerkesztői Konferencia Zánkán. Ezen a tavaszon 70. születésnapja alkalmából 25 Veszprém megyei szerző írását tartalmazó kötet megjelentetésével tisztelegtek Bándi László több évtizedes eredményes honismereti munkássága előtt.

A Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöksége és tagsága

DR. DOBOS GYULA, történész-levéltáros, főiskolai docens

A Tolna megyei Tengődön született 1944-ben. A szekszárdi Garay János Gimnáziumban tett érettség után a szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1967-ben szerzett magyar-történelem szakos tanári diplomát. Pályáját a szekszárdi középiskolákban tanárként kezdte. A kulturális közélet aktív résztvevőjeként 1976-ban megbízást kapott a Babits Mihály Megyei Művelődési Központ vezetésére. 1981-ben történész-kutatói érdeklődése a Tolna Megyei Levéltárba vezette, ahol 1990-ig igazgatóhelyettesi, majd 2011-ig az intézmény igazgatói tisztségét töltötte be. Közben 1987-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen levéltáros és népművelés szakos diplomát szerzett.

Levéltárosi tevékenysége során átfogóan kutatta az 1919–20-as évekbeli ellenforradalom és restauráció Tolna megyei történéseit, mely kutatás eredményeiből készült disszertációjával a szegedi József Attila Tudományegyetemen 1985-ben doktori címet szerzett. Következő nagy kutatása és publikált témaköre a bonyhádi *Perczel-család* története volt, majd *Tolna megye történetét* dolgozta fel az 1848–49-es forradalom és szabadságharc időszakában. Megírta a Száz magyar falu könyvesháza sorozatban *Ozora* monográfiáját, a Tolna megyei levéltár történetét 1951-ig, de írt a *bonyhádi Kliegl-családról* és szülőfaluja, *Tengőd évszázadairól*, valamint *neves szekszárdiakról* a Szekszárd a XX. század első évtizedei kötetben, mely nem más, mint Szekszárd ki-kicsodája. A Történelmi Igazságtétel Bizottság megbízásából készítette el a *Forradalom és megtorlás Tolna megyében 1956–1958* című tanulmányát. Ezeken kívül, a több mint száz megyei tanulmányból szerkesztett 25 kötetes *Levéltári füzetek* kiadása fűződik nevéhez. Számos helytörténeti írás – köztük a Honismeret c. folyóiratban is közölt – tanulmány és újságcikk szerzője, melyek közül kettő a Szekszárdon az 1989-ben megrendezett Országos Honismereti Akadémia alkalmából megjelent kiadványban jelent meg.

A Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Karán végzett honismereti, helytörténeti és kutatás-módszertani oktató munkájáért 1993-ban címzetes főiskolai docensi kinevezést kapott. Önként vállalt egyesületi tagságai és tisztségei közül meg kell említeni a Levéltárosok Egyesületének alapító tag-ságát, 1987-től a Tolna megyei TIT Történelmi Szakosztályának vezetői tisztségét, a TIT Országos Történelmi Szakosztálynak tagságát, a Magyar Történelmi Társulat Dél-dunántúli csoportjának alelnöki tisztségét és a Magyar Történelmi Társulat Tolna Megyei Csoportjának elnöki funkcióját, valamint a Szekszárd Városi Aranykönyv szerkesztő bizottságának vezetői tisztségét. Helytörténeti ismereteket gyarapító tevékenységéért 2005-ben Szekszárd Város Pro Urbe-díját kapta, 2006-ban munkássága elismerésül a Magyar Köztársaság Érdemérem Lovagkeresztjével tüntetik ki.

A Tolna megyei Egyed Antal Honismereti Egyesület alapító tagja, az 1970-es évek óta tevékeny résztvevője a honismereti mozgalomnak. Levéltárigazgatói működése idején, 1992-ben, a Tolna Megyei Levéltárban alakult meg a Tolna Megyei Honismereti Egyesület, melynek működéséhez biztosította a székhelyhasználati címet és az egyesületi élet mindennapjaihoz szükséges feltételeket. Az Egyesület által évenként meghirdetésre kerülő megyei helytörténeti pályázat fő szervezőjeként több mint 400 forrásértékű dolgozatot gyűjtött össze a levéltárban. Dr. Dobos Gyula – a felejtethetlen emlékü Bél Mátyás-díjas dr. Kolta László örökébe lépve, a Tolna megyei Egyed Antal Honismereti Egyesület elnökségi tagjaként ma is feladatokat vállal és aktívan dolgozik.

Egyed Antal Honismereti Egyesület

HORVÁTH JÁNOS, a hatvani Németi Gábor Honismereti Kör titkára

1935. november 8-án a Heves megyei Erken született. Édesapját korán elvesztette, édesanyja egyedül neveltet őt és testvérét. Iskoláit kitűnő eredménnyel végezte. Erken, szülőfalujában járt elemi iskolába, majd Hatvan városában, a Bajza József Gimnáziumban érettségizett. Egyetemi tanulmányait a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar-történelem szakán kezdte el, de rövid idő után abba kellett hagynia, mert a család anyagilag nem tudta támogatni taníttatását. Így a hatvani Cípész Ktsz-hez került adminisztrátornak, később a Hatvani Házi-, Kézmű és Bőripari Szövetkezet elnöke lett. Munkája során számtalan tanfolyamot és iskolát végzett, lett képesített könyvelő, tervező statisztikus, munkaügyi előadó, volt labdarúgóedző, majd a Heves Megyei Labdarúgó Szövetség titkára.

Az egyetemi tanulmányok megszakítása azonban nem fordította el eredeti céljától, a történelem szenvedélyes szeretetétől, s hamarosan bekapcsolódott a hatvani honismereti munkába. Németi Gábor irányítása mellett szorgalmasan gyűjtötte a háziipari szövetkezet történetének dokumentumait és adatait, később a hatvani színjátszó kör életének eseményeit. Kutatómunkájának eredményeként részt vett

Erk és Hatvan város történetének feldolgozásában, amit Németi Gáborral közösen jelentettek meg. Legnagyobb és legjelentősebb munkája a hatvani vasút történetének megírása volt. Horváth János már 12 éves korától gyűjtötte az újságokban megjelent Hatvannal kapcsolatos híreket, eseményeket. Gyűjtésének rövidített anyagát a hatvani Városi Könyvtár által megjelentetett Hatvani Kalendárium 2010. évi számában tette közzé *Hatvani események hatvanhét év távlatából* címen.

A Hatvani Honismereti Kör, Németi Gábor elnök halála után – tiszteletből – felvette elhunyt elnökének nevét. Ennek az egyesületnek titkári feladatait végzi – korát meghazudtoló fiatalos lelkesedéssel a 76 éves – Horváth János. Tevékenyen vesz részt az első évfolyam megjelenése óta a hatvani Honismereti Hírek szerkesztésében, megjelentetésében és a tagsághoz való eljuttatásában. 2011 decemberéig 134 alkalommal adták ki a Honismereti Híreket, melyekben megjelentek a Kör összejövetelein elhangzott előadások rövidített változatai, vagy tartalmi összefoglalásai, felidéztek a hozzászólásokat és nyomon kísérik a Honismereti Kör eseményeit. Hatvan város vezetősége és a város lakossága ismeri, tiszteli, szereti és elismeri az önzetlen, lelkes közösségért dolgozó egyesületi titkárt.

A Heves Megyei Honismereti Egyesület és a hatvani Németi Gábor Honismereti Kör

SCHWARCZKOPF ÁDÁMNÉ, tanítónő

A Baranya megyei Kisnyáradon és Lánycsókón fiatalon kapcsolódott be a honismereti munkába. Pedagógusként korán felismerte, hogy mindkét településen, – melyekben túlnyomórészt német nemzetiségek laktak –, rohamosan fogynak és tűnnek el a népszokások és helyi hagyományok, amelyek korábban a falusi élet természetes jellemzői voltak. Ezért kezdte szervezni azt a csapatot, amely – kezdetben 12 segítőtárrsal, mára már 160 főre kibővülve – útját kívánta állni a hagyományok feledésbe merülésének és teljes eltűnésének. Szervezetüket, a *Liederkrantz Magyar-Német Kulturális Egyesületet* 1990-ben alapították, amely azóta is Schwarczkopf Ádámné irányításával és vezetésével igen aktívan és hatékonyan teljesíti küldetését.

A hagyományok megmentésére újra sváb bálokat és menyecskebálokat szerveztek, ez utóbbit azzal a céllal is, hogy a lánycsóki népviseletet ismét kedvelté tegyék. Minden évben megrendezik a kórustalálkozót, ahová távolabbi települések német nemzetiségű kórusait is meghívják. Vezetésével és kezdeményezésére rendszeresen megtartják a nemzetiségi napokat, és emelték az amatőr művészeti csoportok és szakkörök működési színvonalát. Szponzorokat keres és talál a lakosság népművészeti kezdeményezésének és önszerveződésének támogatására, művészeti értékek létrehozására és megőrzésére. Irányításával műsoros esteket, ismeretterjesztő előadásokat, kiállításokat szerveznek. Évenként naptárt adnak ki, aminek színes képein az egyesület rendezvényeit népszerűsítik. A tagságuk részére minden évben, bel- és külföldi kirándulásokat, zarándokutakat, rendszeres színházlátogatásokat szerveznek Pécsre és Budapestre. Külföldi és határon túli magyar településekkel és csoportokkal tartanak élő kapcsolatot.

Az 1990-ben alakult Baranya Honismereti Egyesület alapító tagjai közé az elsők között lépett. Azóta is motorja, előrevivő ereje és megbecsült elnökségi tagja az egyesületnek. Nemcsak számos ötlettel, javaslatlal támogatta az egyesületi munkát, de mindig elől járt a különböző rendezvények szervezésében. Egyesületével vendéglátója volt a Baranyában megrendezett Honismereti Akadémia két kiránduló csoportjának; felejthetetlen fogadásban részesítették három éve a *Pécsett magyarul* rendezvény hazai és külföldi résztvevőit; két évvel ezelőtt lánycsóki székházukban felvállalta a megyei egyesület Honismeret Napi rendezvényének szervezését és lebonyolítását.

Hosszú évek óta ifjúsági táborokat szervez a Balaton partján, ahol hon- és népismereti órákat tart a résztvevők számára. Számos fiatalot készített fel tanulmányi versenyekre, akik mindig eredményesen szerepeltek. Legutóbb 7. osztályos unokáját indította német vers- és prózamondó versenyen, ahol nem kis öröme Máté bekerült az országos döntőbe. Szerteágazó tevékenységéből ki kell emelni gazdag néprajzi gyűjteményét, a tájházát, amit féltő szeretettel gondoz a Kisnyáradai Közösségi Házban. Széleskörű munkálkodását a Baranyai Emberekért Szövetség 2008-ban Pro Humanitate Díjjal, egyesületünk Elismerő Oklevéllel köszönte meg eddigi fáradhatatlan és igen értékes munkáját, amit a honismeret szolgálatában végzett.

A Baranya Honismereti Egyesület

TÓTH SÁNDOR, a Magyar Honvédség nyugállományú ezredese

1952. január 4-én született a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Beszterecen. Szülőfalujában kezdett iskolába járni, majd a rétközi Ibrány községben, a Móricz Zsigmond Gimnáziumban érettségizett. A történelem iránti vonzódása és szeretete itt kapott olyan alapot, amely végigkísérte eddigi életét. Ezután jelentkezett a szentendrei Kossuth Lajos Katonai Főiskolára. Az itt töltött négy év alatt táborigaznapi képzést és tanári diplomát szerzett.

Hivatásos katonatiszti pályája a Somogy megyei Marcaliban kezdődött, majd a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián tovább bővítette hadtudományi, pedagógiai és vezetői ismereteit. Az egyetem után Cegléden kapott beosztást, majd 1988-ban visszakérült szülőföldjére, Nyíregyházára. 2005-ben, a szervezési változások következtében 53 évesen, 35 évi katonai szolgálat után nyugállományba helyezték. Tóth Sándor számára a nyugállomány még mozgalmasabb életet hozott. Már aktív korában is folyamatosan végzett közéleti tevékenységet, így fiatal nyugdíjasként sem volt idegen tőle a társadalmi tevékenység. A rendszerváltás után ő szorgalmazta először a nagy múltú Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Honismereti Egyesület életre keltését. Alapító tagként az egyesület újraindulása után titkári tisztséget vállalt. Szervezett könyvgyűjtést a délszláv válság után, s juttatta azt el a határon túlra, a baranyai honismeretesközreműködésével. Kezdeményezte a megyei szervezet internetes honlapjának szerkesztését, valamint helyi monográfia-konferencia rendezését. Részt vállalt a nyíregyházi Honismereti Akadémia megszervezésében és lebonyolításában. Rendszeres résztvevője a Honismereti Akadémiáknak, s több év óta ő képviseli a megyei szervezetet a Honismereti Szövetség küldöttgyűlésein.

Nyíregyházán alapító tagja volt a Nyíri Honvéd Egyesületnek, amelynek 12 éve elnöke. Az egyesület egyik alaptevékenysége a hagyományápolás. Ennek égisze alatt állítottak a megyében a magyar honvédeknek emlékművet és helyeztek el emléktáblákat. Az egyesület szervezésében rendeztek hagyományörzés-hagyományápolás témakörben városi és megyei szintű konferenciákat és adtak ki helytörténeti kiadványokat, amelyeknek szerzői között is szerepel. Az ő javaslatára kezdeményezett az egyesület adománygyűjtést II. Rákóczi Ferenc Borsiban található szülőházának és a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Magyar Főiskola épületének felújítására.

Tóth Sándor a felsorolt két egyesületen kívül tagja a Nyíregyházi Városvédő Egyesületnek, a Hadtudományi és Biztonságpolitikai Egyesületnek, valamint a Bessenyei Társaságnak. Elnökségi tagja és

*A Honismereti Munkáért Emlékéremmel kitüntetettek:
Horváth János, Tóth Sándor, Schwarzkopf Ádámné, Bándi László (Mándli Gyula felvétele)*

régióvezetője a Bajtársi Egyesületek Országos Szövetségének, tagja a Nagy Imre Társaság országos elnökségének. Egyesületi és más közéleti tevékenysége mellett 1998 óta helytörténetként is számon tartják a megyében. Helytörténeti kutatásainak eredményeit rendszeresen publikálja. Az eddig gondozásában megjelent kilenc kötet közül hatnak szerzője, háromnak szerkesztője, 2011-ben megjelent kötete a *Nagy Imre emlékjelek* címet viseli. A különböző helyeken megjelentetett cikkeinek száma közel ötven. Rendszeresen tart helytörténeti előadásokat, ünnepi rendezvények, emléktábla-avatások szónoka, konferenciák előadója, s rendszeresen tudósít honismereti rendezvényekről a helyi médiában.

Közéleti tevékenységét, helytörténeti munkásságát aktív- és nyugállományú katonai pályafutása során tizennégy alkalommal ismerték el, Nyiregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzata két alkalommal tüntette ki, de hagyományápoló egyesülete is több elismerést tudhat magáénak.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Honismereti Egyesület Elnöksége

Honismereti Emléklappal kitüntetettek

Budapest: Gavlik István, Kaltenecker Antalné, Népessy Noémi. *Békés megye:* Rapajkó Tibor, Szelekovszky László, Tudásház Békéscsaba. *Borsod-Abaúj-Zemplén megye:* Evva Margit, dr. Szabó Istvánné, Burdigáné Csoma Mária, Lajos Árpád Honismereti Egyesület Ózd. *Csongrád megye:* Badicsné Szikszai Zsuzsanna, Kiszombor; Kovács Lajos István, Szegvár; Rostáné Hajdú Erzsébet, Csongrád; Virág Etelka, Makó; „Kiss Mária Hortenzia” Honismereti Kör, Kiszombor. *Fejér megye:* Bánszki István, Farkas Éva, Nagy Márta, Tornyai János. *Heves megye:* Megyei Pedagógiai Szakmai és Közművelődési Szolgáltató Intézmény, Parádi Fáy András Általános és Zeneiskola Tantestülete, Sancta Maria Általános iskola és Gimnázium Kollégium és Zeneiskola. *Jász-Nagykun-Szolnok megye:* Szakálné Torma Eszter, Jászkisér. *Komárom-Esztergom megye:* Baracka Gábor. *Tolna megye:* Decsi Kiss János, Gallai Erzsébet, Horváth Endre, Kárpáti Andrásné, Romvári Jakab, Illyés Gyula Gimnázium, Dombóvár; Kölesd Felnőtt Honismereti Szakköre; Nyugalmozott Óvónők „Brunsvik Teréz” Egyesülete; Városi Könyvtár, Gyöngyös. *Vas megye:* Varga Károly Gyula, dr. Stipkovits Ferenc, Meccseriné Doktor Rozália, dr. Simonné Pével Judit, Koszorús Ódön, Tausz István. *Veszprém megye:* Kovács Győző Gyula, Veszprém; dr. Ács Anna, Balatonfüred; Tolonics István, Várpalota; Heffler László, Ajka; Fejes Sándor, Pápa; Gy. Lovassy Klára, Veszprém. *Támogatók:* Faa Judit, Balatonalmádi; Márkus Zoltán, Csajág; Czeidl József, Devecser; Borbás Zsolt, Csík Nándor, Hagyóné Kovács Judit, Nagy Dezsőné, Pócs János, Jászkáköhalm.

A szekcióülések összefoglalói

Történeti kérdések, építészet, irodalom, zene

A bevezető előadást Nemes Lajos tartotta *A Kárpát-medence szőlőtermesztése és borászata* címmel. A szőlőművelés kezdeteit a Szerémségben és Pannónia területén a római uralomhoz köthetjük. Ennek az időszaknak a tárgyi emlékei megőrződtek. Kontinuitását a magyar államiság létrejöttéig kevés helyen lehet bizonyítani. Az viszont biztos, hogy szőlők már Szent István királyunk alatt is léteztek. A középkorban a bor mellett, mely az egyházi szertartások kelléke volt, a XII. század végétől a főurak asztalán is megjelent, mint élvezeti cikk. A XIII. századtól egyre jobban elterjedt a fogyasztása, és mivel a fertőző víz járványokat okozhatott, a köznép asztalán is mint népelelmezési cikk jelentkezett. A XV–XVI. századra kialakultak azok a minőségi szőlőt termelő területek (Sopron, Óbuda, Gyöngyös, Eger, Hegyalja, délebbre a Szerémség stb.), melyek a környezetükben lévő településekről hozzájuthattak a gabonafélékhez és az állati termékekhez, és teljes egészében ráállhattak a monokultúras szőlőtermelésre. A szőlő a városi fejlődésnek is lehetett gazdasági alapja. A kézművesipar egyes mesterségeivel, pl. bodnárrok, kádárok, kötődött a borelőállításához. A minőségi borok lehetőséget nyújtottak arra, hogy a szomszédos országokba, elsősorban Lengyelországba exportálják. A XVI. század második felében és a XVII. században, a török háborúk és az idegen megszállás súlyos csapást mért a szőlőművelésre. Együttal átalakulást is eredményezett. Az eddigi fehérbort termő területek egy része vörösbort termővé alakult át. A török kiűzését követően XVIII. században a középkori szőlőterületek ismét felvirágoztak és Lengyelország harmadik felosztásáig exportpiacukat is megőrizték. A XIX. század a stagná-

lás, majd a század végén a filoxéra miatt a pusztulás időszaka is. A XX. században a szőlőtermő területek és a borelőállítás ismét fellendült, de a korábbi szintet sohasem érte el. Az eltelt évezredben a szőlő és a bortermelés technikája, eszközei, módszere az egyes területeken folyamatosan átalakultak. A szőlőművelés munkafolyamatai is fokozatosan fejlődtek, alkalmazkodva az egyes korok igényeihez. Különböző helyszínei alakultak ki a borkezelésnek is. Megjelentek a pincék pl. Egerben, Hegyalján stb. és a borházak is.

A szekcióülélen több hozzászólás is volt. Ismertetés hangzott el Érmellék szőlőtermesztéséről és az itt létrejött borospincékről. Érmellék minőségi fehér boraival vált híressé, egyik kuriózum borfajtája a *királyleánykából* készített bor. A bort pincékben tárolják és érlelik. A legtöbb pince és préház Szalacson található, mintegy 900. A préház egyik sarkában a XIX. századtól a szemes gabona tárolására szolgáló nagyméretű, deszkából ácsolt hombárt is megtaláljuk. Pannonhalma szőlőtermeléséről *Dénesi Tamás* beszélt. Megemlítette a középkori szőlő- és bortermelést és külön ismertette a jelenkor fejlődését. Kiemelte Gál Tibor borász tevékenységét, aki megtervezte és kialakította a Főapátság szőlőtermesztését és borászatát. A gazdaságos területnagyságon, megfelelő mennyiségben termesztett, jól kiválasztott és a fajtaazonosságot szigorúan őrző birtokon megteremtette a kiváló bor előállításának lehetőségét. A korszerűen kialakított pincészet és a palackozó is biztosítja a versenyképes termék nagy mennyiségű előállítását. *Evva Margit* Abauj megye történetének ismertetése mellett érintette a szőlőtermesztés történetét is a megyében.

Nemes Lajos

A népi ipar és a népművészet megjelenése a szőlészet-borászat eszközein

A témával kapcsolatban a konferencián *Kemecsi Lajos* a szőlő és a bor szolgálatában álló mesterségekről tartott előadást, *Petercsák Tivadar* pedig a népi szőlőművelés és borkultúra eszközeit mutatta be. A szekcióvezető vitaindítóként a népművészet általános kérdéseiről, a szőlészet-borászat tárgyain megjelenő sajátosságairól, a kézművesek szerepéről és a hagyományok továbbéléséről, a népi iparművészek tevékenységéről szólt.

A népművészet szűkebb értelemben a tárgyak művészi megformálását (fafaragás, fazekasság, bútorkészítés, stb.) jelenti, amelyet régebben *népi díszítőművészetnek*, újabban *tárgyalkotó népművészetnek* nevezünk. A készítő a népi társadalom különböző rétegeiből (*házi munkvégzés, specialisták, házipar, kézművesek, manufaktúrák*) kerültek ki.

A népművészet motívumai között a szőlőfürt, szőlőlevél is megjelenik. A gótikus hagyományokon nyugvó reneszánsz ornamentika is alkalmazta a virágok, rozetták, olasz koszorúk mellett a szőlőfürtöt. A noszvaji templom 1735-ből származó mennyezetdeszkáján Krisztus a szőlőtöke, tanítványai pedig a belőle fakadt szőlőfürtök. Somogy megyei német falvakban az 1830-as években készült szekrényajtón a reneszánsz olaszorsóban a virág mellett szőlőfürtöt is láthatunk. Szőlőfürt ábrázolás van egy csopaki préház homlokzatán és pákozdi préház ajtaján. Se szeri, se száma a kisebb-nagyobb díszhordóknak, amelyek valóságos kádárremeknek számítanak. A cserépkulacsok megrendelésre készültek és a díszítő motívumok mellett tartalmazzák a megrendelő nevét és utalnak a bor hatására (kulacsköltészet). Híresek az ember alakú mezőcsáti és tiszafüredi miskakancsók és a rátétes díszítményű céhkorsók. A keménycserép manufaktúrák kancsói, díszhordói, bibliakulacsai nemesak feliratosak, de a virágok mellett szőlőfürttel is díszítettek. Az üveghuták legjobb boros edényei a habos díszű butellák, a zománccfestéses és gravírozott pincetokba való palackok és a sonka alakú korsók.

A XX. század közepétől a népi tárgykészítők helyett tanult emberek, kézművesek, iparművészek kezdtek a népművészet körébe tartozó tárgyakat készíteni, és elsősorban a városiak, értelmiségiek, turisták vásárolják termékeiket. Ezt a tevékenységet már *népi iparművészetnek* nevezzük. Ma is szükség van a borkultúrához kapcsolódó tárgyakra (hordók), és igény van díszes darabokra (boros edények cserépből, üvegből, díszhordók, kovácsoltvas dugóhúzó stb.).

A szekcióban résztvevő honismereti kutatók hozzászólásaikkal aktívan kapcsolódtak a bevezetőben felvetett témákhoz. Így hallottunk a kádármesterség mai lajosmizsei gyakorlatáról és a Csókakőn élő fiatal keramikusnő szőlőfürt motívummal díszített butelláiról. Többen szóltak a kézműves foglalkozások fontosságáról, hiszen a gyerekeket ezek révén lehet rászoktatni a hagyományok ápolására. Hangsúlyozták a családon belüli hagyományörzést és a még élő mesteremberek meghívását a gyerekek közé, amint parádi tapasztalatairól Somfai Tiborné beszámolt. A kovácsok mesterségbeli tudásáról, a különféle balta és szőlőmetsző kések díszítettségéről, mintakincséről hallottunk Koszorús Ödöntől. Több hozzá-

szőlő említett konkrét és megőrzésre érdemes tárgyat, szőlőprést. Általános volt az a vélemény, hogy a turisztikailag frekvenciált városokban, különösen a borvidékeken napjainkban sokféle előforduló giccses ajándéktárgyak helyett a hagyományos népművészet formakincsének és motívumainak alkalmazásával kellene hiteles és a lokális értékeket őrző emléktárgyakat készíteni. Ebben a munkában lehet az eddiginél nagyobb szerepe a népi iparművészeknek.

Peterscsák Tivadar

A szőlő és borkultúrához kötődő ünnepek, szokások, hagyományok régen és ma

A szekció 66 résztvevője elég távan értelmezte a témát, szóba került a szőlő és borkultúra úgyszólván minden területe. A magam részéről röviden vázoltam a moldvai csángómagyarok „hagyományosnál is hagyományosabb” szőlőművelését és borfeldolgozását, aminek egyik fő jellemzője, hogy a sorok és azon belül a töké egymástól két-három méterre helyezkedtek el. Nem karózták a szőlőt, hanem köralakban, a tökéktől kb. 1 méter távolságban 2,5–3 méteres, két-három centiméter átmérőjű ágakat, úgynevezett *herágakat* szúrtak le, fölül összekötötték őket, s ezekre futtatták föl a vesszőket, tehát úgynevezett *rokojás* módon művelték az *indigén* (őshonos) fajtájú szőlőket. A szőlőfürtöket *csömöszkölővel* törték össze, préselés nélkül, lábbal taposták ki a mustot és fejtés nélkül tárolták, fogyasztották. Rendszerint csak egy évig tartották a bort, mert a hagyományos gazdálkodás idején nem készítettek tárolására alkalmas borpincét. A szőlőnek és a bornak igen nagy jelentősége volt Moldvában a kevesföldű, sokgyermekes csángó családok megélhetésében akár gyümölcsként, akár fogyasztásra és értékesítésre való borként.

Zsámboki Árpád beszámolt a községi Szőlő Jövősek Könyvének 250 éves gyakorlatáról, mely szerint a rituálisan megszedett tavaszi szőlőhajtásokból következtetnek a várható termésre, s ezek adatait dokumentálják is. Elmondta, hogy Kőszeg egyre több partnervárosában is átveszik ezt a hagyományt. Beszélt továbbá az oszkoí Hegypásztor Körből kinőtt innovációs központnak is nevezhető civil szervezet közösségfejlesztő munkájáról. A Szabadkán szerkesztett Bácsország folyóirat főszerkesztője, *Szabó Lajos* a bácskai homoki szőlők hagyományos telepítését és hasznát ismertette; *Szabados Mihály* pedig mesélt a hagyományos sárközi szőlőőrzési gyakorlatról, a hálótanyák társadalmi szerepéről, a „kikiabálás” szokásáról, valamint óvott az újabban terjedő „mű” szüreti bálók hamis, giccses jelenségeinek veszélyeiről.

A Csepreg-vidéki szőlő- és bortermelést, valamint a „gyepütiprás” szokását *Sági Ferenc* ismertette, s elmondta, hogy vidékükön nem annyira Szent Orbánhoz imádkoztak a jó szőlőtermésért, hanem inkább Szent Donáthoz – ott ugyanis a nyári jégverés inkább veszélyeztette a szőlőt, mint a tavaszi fagy. *Molnár Péternétől* izelítőt kaptunk arról a hagyományörző munkáról, melynek során számon tartják, hogy az elmúlt másfél évszázadban – Nagy Lajostól Varga Domokosig – ki mindenki ihatott bort Kunszentmiklóson. *Olasz Angéla* az Arad melletti Ménesi-borvidék kapcsán Vörösmarty Mihály *Rossz bor* és *Jó bor* című verseinek művelődéstörténeti értékű keletkezéstörténetére emlékezett; *Dániel Erzsébet* Párkány-Nána szőlőseiben az „idegenkezűség” miatti bekövetkező értécsökkenő változásokat siratta; *Kemény Attila* pedig a Budához közeli Tök kapcsán a Budai-borvidékről szólt.

A sok amatőr „szőlős helytörténész” mellett talán az egrí *Gál Lajos* volt az egyetlen szakember, aki bölcs tapintattal szakmailag helyreigazította a szekcióban elhangzott igazitanivalókat. Beszélt a „hagyományosan” nem permetezett, direkt termő szőlők kiváltására nemesített hazai fajtákról és elmagyarázta a „jégbor” mibenlétét, miszerint nem „ráfogással”, hanem fagyban, hetekre kinn hagyott, s csak azután szüretelt szőlőből készül ez a különleges és újabban divatos bor. Végül pedig – kérdésekre válaszolva – több szőlőfajtról is elmondta a fontosabb tudnivalókat. Sok mindenről szó esett az Akadémia 3. szekciójában, Szabados Mihály bátyánk még meg is énekeltette a mindvégig aktív, érdeklődő résztvevőket.

Halász Péter

Otthon a nyelvben

Húszéves az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége*

Huszonkét évvel ezelőtt a szabadság élménye volt a legfontosabb, a nyelvhasználat szabadságának, a magyar nyelv nyilvános megjelenésének az élménye. El is kápráztatott bennünket a kezdeti hősi időszak, amikor a román televízióban is szólni lehetett magyarul, közéleti személyiségeink, politikusaink is magyarul beszélhettek, sőt román honfitársaink közül is nagyon sokan vették elő rejtett magyar tudásukat, hogy aztán a későbbiekben és manapság is újra elrejtse.

Velünk együtt a magyar nyelv is kikerült a diktatúra börtönéből, a nyilvánosság fényében tündökölt, természetes kapocs lehetett újra a magyarul beszélők teljes közösségével. Megszűnt a hatalom és a félelem skizofrén kettős beszéde, újra hitelesebbek lettek a szavaink, tisztábbak a mondataink. Gerincünkkel a beszédünk is kiegyenesedhetett. Amikor tudni lehetett, hogy nincs már akadálya az intézményesülésnek, háromszéki barátaink tették meg ezt a döntő lépést: húsz évvel ezelőtt hivatalosan is bejegyeztették az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségét.

Azért ők, és azért itt, mert a nyelvterületnek ebben a keleti zugában már 1990 előtt is több bátorsággal gondoskodtak tanítványaik anyanyelvi műveléséről. Tulit Ilona magyar szakos tanfelügyelő elnöke is lett az AESZ-nek, aztán Zsigmond Győző. A megye szaktanárai közül nagyon sokan játszottak kulcsszerepet a Szövetségben: Erdély Judit, Török Katalin és Péter Sándor, aztán Gazda József, Körösi Csoma emlékének ápolója, valamint Ördög-Gyárfás Lajos, aki mérnöki pontossággal és felelősséggel vette kezébe a szövetség ügyeinek intézését. Háromszéken a történelmi példa is több volt, mint máshol, a már-már heroszi példák: Apáczai Csere János, Mikes Kelemen, Bod Péter, Baróti Szabó Dávid, Körösi Csoma Sándor, akik emlékeikben kézzelfoghatóan helyiek, hűségükben és munkájukban egyetemesekek, egyetemesen magyarok.

A névválasztásban is gondolni lehetett volna az erdélyi hagyományra, az említett nevekre vagy az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaságra. Annak kifejezése viszont szintén fontos volt, hogy az intézményesülő erdélyi anyanyelvi mozgalom csatlakozni kíván az anyaországihoz. Ezért a magyarországi Anyanyelvápolók Szövetsége neve egészült ki az erdélyi jelzővel. Így ebben a névben a természetes egység és a természetes különbözőség egyaránt kifejeződik. Azt látni lehetett már az 1990-es évek elején, hogy a kisebbségpolitikának alapvető célkitűzése lesz az anyanyelvűség, a nyelvhasználati jogok kiterjesztése és védelme. Azt sem volt nehéz észrevenni, hogy az anyanyelvűségért folytatott harc mellett kisebb figyelemben fog részesülni maga az anyanyelv.

Pedig már akkor sem volt közömbös, milyen lesz az a nyelv, amelyet és amelyen tanítani fognak iskoláinkban, amely mintává válik a kiterjedő médiában, amely egyre nagyobb teret kap a nyilvánosságban, és egyre inkább feltűnik majd a közigazgatásban, a hivatalokban, amelynek dominánsnak kell maradnia a magyar–román kétnyelvűségben. E feladatok fölismérésének a jegyében fokozatosan alakult ki a szövetség munkájának három alapvető területe: maga a mozgalom; a magyar nyelv és irodalom iskolai és iskolán kívüli oktatása; a mindezt megalapozó szakmai munka: közösségeink nyelvi helyzetének és nyelvhasználatának tudományos igényű vizsgálata.

Magáról a mozgalomról

A szövetség vezetőtestületében már kezdettől képviseltette magát minden erdélyi régió, rendezvényeinkről pedig úgy döntöttünk, hogy folyamatosan változtatjuk a színhelyeket. Úgy gondoltuk, a mozgalom lényege éppen a mozgás, a jelenlét Erdély magyar közösségeiben. Magam ezt a tavaszi határjáráshoz hasonlítottam, ahhoz a mágikus ritushoz, amelynek szerepe szerint óvnia kell a közösséget, a falut, a település határát az ártó szellemektől, a mi esetünkben a nyelvhatárt, a veszélyeztetett peremrégiókat. Fő rendezvényünkkel, a *Magyar Nyelv Napjai* ünnepével, az ehhez kapcsolódó szakmai konferenciával, a *Nyelvörzés Díjának* átadásával, a *Körösi Csoma Sándor anyanyelvi vetélkedővel*, a mesemondó versennyel így jártuk végig két évtized alatt nyelvi régióink foszló peremét és megtartó központjait: Nagybányát, Szatmárt, Nagyváradot, Aradot, Temesvárt, Dévát, Brassót, Csíkszeredát, de Udvarhelyt, Gyergyószentmiklóst, Nagyenyedet, Marosvásárhelyt és Zilahot is. És a magyar nyelvhatár tágabb kö-

* A közreadott szöveg beszámolóként hangzott el a Szövetség jubileumi rendezvényén, Sepsiszentgyörgyön, 2012. május 18-án.

rében, a Kárpát-medencei mozgalom résztvevőiként rendszeresen jelen voltunk Sátoraljaújhelyen, Széphalomban, Kassán, Győrben, Gyulán és Adán is.

A történelem kedvező fordulatával, a 90-es évek elején kölcsönös lehetett a felismerés, hogy a határnak túlsó oldala is van, születtett is mindjárt egy új nyelvi fordulat, a *határon innen és túl*, amely lassan sztereotípiává vált, az idő távlatában pedig mintha a népmesei fordulatok körébe kerülne. A magyarok felfedezték egymást. Felfedezték egymást. Ennek a felfedezésnek is voltak szintjei és fokozatai. A magyarországiak közül sokan akkor szereztek tudomást arról, hogy a határon túl is van egy magyar világ, vannak olyan „románok”, „szlovákok” stb., akik – hogy, hogy nem – tudnak magyarul. Azt is tapasztalhatták, hogy az ő magyar nyelvük jól érthető, de kissé más, hogy ők kétnyelvűek, hogy számukra fontos a magyar nyelv (ettől magyarok), hogy veszélyeztetettek magyar nyelvűségükben, de hogy ők meg akarják tartani nyelvüket. Aki pedig a határ innenső oldaláról jutott el Magyarországra, ott azt tapasztalhatta, hogy valóban van egy ország, ahol mindenki magyarul beszél, de az ottaniak ennek jószerével nincsenek is tudatában, emiatt számukra nem is fontos, hogy magyarul beszéljenek.

A különböző régiók és az anyaország beszélői előbb némi meglepődéssel felfedezték egymást, rácsodálkoztak egymásra, élcelődtek egymással, lassan tudomásul vették, majd elfogadták egymást. Valóban elfogadták? Mi úgy gondoljuk, és ebben az anyanyelvi mozgalomnak is szerepe volt, hogy a versenyeinken szereplő, anyanyelvi táborainkat látogató, iskolai cserelátogatáson résztvevő fiatalok jártak elől ebben az elfogadásban és elfogadtatásban. És talán nem túlozzuk el saját tevékenységünk jelentőségét, amikor azt mondjuk, hogy az AESZ fontos szereplője, kulcsszereplője volt a kapcsolatok építésének, az anyanyelvi mozgalom hálózatszerű kiterjesztésének. Már jó ideje annak, hogy kitaposott útonalak vezetnek Kézdivásárhelyről nemcsak Szentgyörgyre és Kolozsvárra, hanem Gyulára, Budapestre, Győrbe és Sátoraljaújhelyre is. És ez az út mindkét irányban járhatóan bizonyult.

Már a kezdeti időszakban is tisztában voltunk azzal, hogy nem nekünk kell közvetlenül hatással lennünk az erdélyi magyarok nyelvhasználatára, a nyelvi tudatosságot és felelősséget sem leszünk képesek csak magunk terjeszteni: ehhez meg kellett nyernünk azokat, akiknek szakmája a beszéd és az írás, befolyásolói, mintaadói a nyelvi közösségnek. A pedagógusokon kívül ilyen szerepük van a papoknak, a színészeknek, a rádiók és a televíziók munkatársainak. Ők mind professzionális használói a nyelvnek, tőlük – akik akkor is mintaadók, ha ennek éppen nincsenek tudatában – számon lehet kérni a mintaszerű nyelvhasználatot. Ezt tudatosítani kell bennük és fel is kell készíteni erre őket. A 90-es években ilyen témájú szakmai konferenciákat és tanfolyamokat, beszédtechnikai képzést szerveztünk az éppen akkor szerveződő, induló rádió és televízió szerkesztőségek munkatársainak.

A második évtizedben mintha lankadt volna az erdélyi professzionális beszélők képzés iránti igénye, mintha túlságosan is tökéletesnek éreznék magukat, a nyomtatás és a könyvkiadás új technikai lehetőségeivel pedig a felületesség, a gondozatlanság és a gondatlanság terjed az írásbeliségben. Pedig erre nem terjed ki a regionalitás térsége, ez már a restellnivaló provincialitás megnyilvánulása.

A magyar nyelv és irodalom iskolai és iskolán kívüli oktatása

Magának a mozgalomnak is az iskola volt a fő színtere, főszereplői pedig a fiatalok. De közvetlenül érdekelt bennünket az is, hogyan folyik az iskolákban a magyar nyelv és irodalom oktatása, megvan-e a kellő tudatosság és felelősség abban, hogy milyen ennek az oktatásnak a nyelvi igényessége és tartalmi színvonala, eredményessége. Egyáltalán: milyen magyar nyelven és milyen magyar nyelvet oktatnak iskoláinkban? Az AESZ felelősnek érezte mindebben magát, a magyar szakos tanárok pedig ki is nyilatkoztak, hogy szakmai szervezetüket látják benne.

Az AESZ partner volt a tantervek készítésében; amíg lehetősége volt rá, a tankönyvek lektorálásában, ellenőrzésében; szakmai konferenciákat szervezett (több alkalommal is pl. a helyesírás tanításáról), vállalta az együttműködést az Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségével a tanárok továbbképzésében (a Bolyai Akadémián vagy a Teleki Oktatási Központban). Igaz ugyan, és ez jelentős eredmény volt, hogy az anyanyelvi versenyeket „hivatalosként” ismerte el a minisztérium, a szövetség normatív támogatását is elértük a Communitas Alapítványnál, mindezek az együttműködések és partneri kapcsolatok mégsem bizonyultak kellően eredményesnek, hatékonyak. Véleményünk szerint ennek alapvető oka az, hogy nem érvényesül a kellő igényesség sem a pedagógusok kiválasztásában, sem a felkészítésükben. A másik, amire mindenképpen hivatkoznunk kell, a tankönyvek nyelvi igénytelensége, amelyre nekünk már jó néhány éve nincs befolyásunk, csak a sajtóban tehetjük szavá, nem sok eredménnyel. Az ezzel kapcsolatos tapasztalatainknak és elemzéseinknek összegzése *A romániai magyar közoktatás, különös tekintettel az oktatási nyelv(ek)re* című tanulmányunk (írta Fóris-Ferenczi Rita és Péntek János) megjelent a *Nyelv és oktatás* kisebbségben. Kárpát-medencei körkép című kötetben (szerk. Bartha Csilla – Nádor Orsolya – Péntek János. Tinta Könyvkiadó, Bp., 2011). Az oktatással és

az oktatás nyelvvel való törődés folyamatosan jelen volt munkánkban, ennek további bizonyítéka a Bálint Emese és Péntek János szerkesztésében, a Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványai 5. kötetként megjelent *Oktatás: nyelvek határán. Középkép és helyzetkép a romániai magyar oktatásról* című gyűjteményes kötet. De talán arra a szülőknek címzett levélre is hivatkozhatunk, amellyel a magyar nyelvnek, mint tannyelvnek a fontosságára hívtuk föl azoknak a szülőknek a figyelmét, akiknek gyermeke most kezdi az iskolát (*Milyen nyelven tanuljon a gyermek? Magyarul vagy románul?*).

A közösségek nyelvi helyzetének tudományos igényű vizsgálata

A mozgalmat, az oktatást csak folyamatos szakmai munkával lehet megalapozni. A Kárpát-medencei szinten összehangolt élőnyelvi kutatások már a 90-es évek elején elkezdődtek. Fokozatosan épült ki a külső régiók szakmai központjaiban dolgozó magyar nyelvészek együttműködése a közös témákban, az azonos vagy hasonló nyelvi helyzetek és folyamatok vizsgálatában. A 2001-ben akadémiai háttérrel intézményesült kutatóállomások együttműködése az éppen itt, Illyefalván rendezett nyári szemináriumokon vált annyira szorossá, hogy létrehozhatták az első és máig egyetlen Kárpát-medencei magyar kutatóhálózatot, a *Terminit*.

Ennek a hálózatnak az erdélyi kutatóállomása a Szabó T. Attila Nyelvi Intézet: kolozsvári és sepsiszentgyörgyi munkatársakkal, szoros szimbiozisban az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetségével. 1990 óta fokozott az az elvárás, hogy a nyelvészek közvetlenül járuljanak hozzá a közösség érdekeit szem előtt tartó nyelvstratégia kidolgozásához és megvalósításához. Ez a hozzájárulás elsősorban a nyelvi tervezésben valósul meg, és ennek alapvetően arra kell irányulnia, hogy minél kedvezőbbek legyenek a feltételei a magyar nyelv használatának és megtartásának. Ezeket a feltételeket nagyon tömören a következőkben határozhatjuk meg:

1.) Magukban a beszélőkben legyen meg a tudatos szándék és akarat, hogy meg akarjanak maradni a magyar nyelvben és magyar identitásukban. Ezért is különösen fontos, hogy a fiatalok fedezzék föl azt a többletet, amelyet csak anyanyelvük révén érhetnek el.

2.) Legyenek meg a jogi, politikai, nyelvkörnyezeti feltételei a nyelvválasztásnak, ill. az anyanyelv szabad, teljes körű használatának. A beszélőknek minden támogatást meg kell adni ahhoz, hogy ismerjék nyelvi jogait, hogy éljenek, élhessenek velük és legyenek érzékenyek minden korlátozásra vagy hátrányos megkülönböztetésre.

3.) Legyenek meg a feltételei, forrásai és eszközei annak, hogy a beszélők folyamatosan gazdagíthassák anyanyelvi műveltségüket; legyen meg a lehetőségük a nyelv áthagyományozására nem csupán a családban, hanem a teljes körű intézményes oktatásban is.

4.) Elengedhetetlen, hogy a magyar nyelv minden további korszerűsítése, szabályozása, a szaknyelvek bővítése és anyanyelvűsítése a magyar nyelv egészében történjék; ilyen értelemben folytatni kell a Kárpát-medencei magyar nyelvi tervezés legfontosabb programját, a határtalanítást. A nyelvi otthonosságot, a használt nyelvváltozat által is kifejezett közösségi szolidaritást csak a nyelvjárások, a helyi változatok használata biztosíthatja. A beszélőket bátorítani kell arra, hogy használják anyanyelvüket, beleértve a helyi változatot, és tartózkodni kell attól, hogy bárki is megbélyegezze e változatok beszélőit.

5.) Minden eszközzel javítani kell a magyar nyelv presztízset, külső megítélését.

Számvetés a nyelvi hálózat eredményeiről

A Terminizációs jubileumán, a jubileumra kiadott kötetben és a Magyar Tudományos Akadémián 2011. november 24-én tartott konferenciánkon számvetést készítettünk a magyar nyelvi hálózat eredményeiről, fölvezültük azt is, melyek azok a témák, amelyekkel folyamatosan foglalkozni kell. Az AESZ-hez szorosan kapcsolódó Szabó T. Attila Nyelvi Intézet a következő témákban folytat kutatásokat (főállású kutató nélkül): nyelvi kapcsolatok, kölcsönhatások (Benő Attila); területi nyelvjárások, a moldvai magyarok és más peremszigetek nyelvi helyzete, nyelv és identitás (Péntek János); nyelvcsere, nyelvlesztés (Gál Noémi); tannyelvűlasztás, kétnyelvű oktatás, revitalizációs oktatás, idegen nyelvek oktatása (Bálint Emese, Fodor Dóra, Sorbán Angella, Vremir Márta); szótárszerkesztés, fordítás, szaknyelvek (hivatali nyelv, közigazgatás stb.) (Fazakas Emese, Sárosi-Márdirosz Krisztina); interkulturalitás (kulturális szótár: Benő Attila és Péntek János).

A nyelvhasználat támogatásának és bátorításának szándékával az AESZ kiadásában jelentettük meg a román–magyar és a magyar–román közigazgatási szótárát, a román–magyar oktatásterminológiai szótárát, valamint a román–magyar kulturális szótárát. Ebbe a körbe tartozik az is, hogy folyamatosan közreműködtünk a kolozsvári kisebbségkutató intézet által magyar nyelven forgalmazott hivatalos szö-

vegek és nyomtatványok nyelvi ellenőrzésében, eleget tettünk a hasonló céllal működő szerkesztői felkéréseink. Mindez már közvetlen közönségszolgálatot jelent, azaz a közösség közvetlen szolgálatát.

Elhanyagoljuk a jelent, mert el vagyunk telve a múltunktól

A szövetség jelenlegi helyzetét, működésének hatékonyságát és eredményességét, tehetetlenségét vagy éppen kudarcait saját erőfeszítéseinken kívül, sőt annál valószínűleg nagyobb mértékben magyar közösségünk általános helyzete és hangulata határozza meg. A 20–22 évvel ezelőtti nagy reményekhez és célokhoz viszonyítva csalódással kell tapasztalnunk a kiegyensúlyozottság hiányát. Azt, hogy a szabadság kezdeti mámorától még mindig nem jutottunk el a felelősség józanságáig. A jogtól, a jog jogos igénylésétől a kötelesség, a kötelezettség vállalásáig. Azt, hogy még mindig alibiként kizárólag a többségiekre hártjuk saját mulasztásainkat, rossz döntéseinket, végzettszerűnek tüntetjük föl a demográfiai kevesebbséget, saját kicsinységünket álcázzuk vele. Azt, hogy még mindig beletörődünk a megaláztatásokba, hogy nem ismertük föl az emberi méltóság értékét, azt, amely kiemelhet bennünket a kisebbségi, a kisebbségségi helyzetből. Azt, hogy elhanyagoljuk a jelent, mert el vagyunk telve a múltunktól, és félve tekintünk a jövőre. Ennek az általános helyzetnek a következménye, hogy a csúsztatásokkal és mellébeszéléssel újra hitelüket veszítik szavaink, tabuk és eufemizmusok, fennkölt üresség és hamisság kezdik elhomályosítani a magyar nyilvánosság mondatait.

Ami pedig közvetlenül bennünket illet, életünk prózai részét: szövetségünk ügyintézése a két évtized alatt mindig korrekt és hatékony volt, ezzel kapcsolatban soha nem merült föl a gyanúja sem hibának, sem mulasztásnak. Voltak olyan időszakok, és ezek nem is múltak el véglegesen, amikor nekünk magunknak kellett megelőlegeznünk vagy éppen fedeznünk rendezvényeink vagy kiadványaink költségeit. Köszönöm a mindenkori munkatársaknak, hogy megtarthattuk hitelességünket. Nem harcoltunk, mint ahogy sokan állítják magukról Erdélyben, és hősök sem voltunk, de talán azt elmondhatjuk, hogy végeztük a dolgunkat, a közösségnek a nyelvvel foglalkozó, arra figyelő munkásai voltunk. Úgy gondoljuk, részünk van abban, hogy a nyelv belső mozgásában a korábbi, közel egy évszázados távolodás után a közeledés ideje következett el: a Kárpát-medencei magyarság nyelvi, kommunikációs közösségé vált.

Erősödött az erdélyi magyarok nyelvi öntudata, tudatosabbá vált a nyelvhasználat, spontánabbá a váltás a helyi változatok és a közmagyar között. Erősödtek a nyelvi hűség kötelékei, növekedett a nyelvi igényesség a fiatalok körében. A meghívásunkat elfogadó kollégáink, barátaink már jelenlétükkel is azt igazolják, hogy együttműködésre és a nyitottságra törekedtünk, szövetségeseket kerestünk, és bennük, valamint az intézményekben, amelyeket ők képviselnek, meg is találtuk. Ez volt az egyetlen biztos tőkénk, amit úgy szokás nevezni, hogy „kapcsolati” tőke, a bizalom, ami hiánycikk mai világunkban, és ez kárpótolt bennünket azért is, hogy költségvetési, pályázati támogatottságunk mindig szűkös volt és bizonytalan. Ami volt, és ami van, azt mindenképpen köszönjük.

De csak most, a jubileumi visszaemlékezések időszakában érezzük igazán annak visszasságát, hogy noha a szakma és az erdélyi magyar nyilvánosság elismeri tevékenységünket, a politikai élet szereplői a jelek szerint nehezen tudnak megbarátkozni azzal, hogy mi csak a közösség iránti elkötelezettséget vállaljuk – véleményünk szerint az egyetlen lehetséges közös nevezőt a megosztott magyar világban – másfajta „lekötelezettséget” nem. Ezért történhetett meg az, hogy a támogatáspolitikai erdélyi kedvezményezett listáján nem kerülhettünk be még az 56 támogatott intézmény közé sem. Csak abban reménykedhetünk, hogy azok, akik erről döntöttek, nem hasonlóképpen rangsorolják fontossági sorrendben 57.-nek az erdélyi magyar nyelvet és nyelvhasználatot. Mindennél fontosabb azonban az, hogy ezalatt a közel egy emberöltőnyi idő alatt a fiatalok ezreit-tizezreit avathattuk be az anyanyelv büvös körébe, a magyar kultúrába. És fiatalok új nemzedéke került be pedagógusként a magyar közoktatásba, közülük nagyon sokan az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége szakmai köréhez is csatlakozott.

A szakmabeliek, a nyelvészek körében is ott vannak már a fiatalok az idősebbek mellett, akik folytatják és megújítják, korszerűbbé és hatékonyabbá teszik elődeik munkáját. És ez az új nemzedék is tudatában van annak, hogy a nyelvet megtartó közösség és a közösséget életető nyelv sorsa elválaszthatatlan egymástól.

Péntek János
az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének elnöke

Az Ország Széke a budapesti Kertvárosban

Négy különböző arculatú község: Cinkota, Rákosszentmihály, Mátyásföld és Sashalom furcsa frigyéből született meg 1950-ben Budapest XVI. kerülete. Az önálló településsé soha nem vált Árpádfölddel együtt – az „öt falut”, a főváros ez zöld szegletét – ma Kertvárosként emelgetjük. *„A helytörténet kutatásában tíz év, ha munkával telik, sok kincset tárhat fel, sok emléket őrizhet meg szűkebb pátriánk harminchárom négyzetkilométerének történelméből. A múlt ajándéka ez a jövőnek, ajándékozni pedig öröm. Gazdag tíz év telt el a kertvárosunk helytörténetét kutatók életében. Tíz éve indult útjára a Kertvárosi Helytörténeti Füzetek kiadványsorozat, ami 2010 szeptemberére elérte a huszonharmadik kötet kiadását. Kiállítások sora mutatta be kerületünket, kutatók járták a levéltárakat, gazdag irat- és képanyag gyűlt össze, buszos 'időutazásokon' mutattuk be a kerület épületeit, az iskolákban vetélkedők sora ismertette meg a tanulóifjúsággal kerületünk történelmét. És most több évtizedes várakozás után elértek, hogy megnyílt a Kertvárosi Helytörténeti Gyűjtemény. Az állandó kiállítás mellett kutatóteremmel, időszakos kiállító teremmel, raktárral, ahol szűkebb környezetünk múltját őrizzük meg a jövő generációjának. Ahogy a kertész néz végig büszkén tíz éves parkjának fáin, úgy nézzük mi is ezeket a tablót, szeretettel, és szeretettel mutatjuk be a látogatóknak is, akik eljönnek a múlt feltárt titkainak ünnepe...”* – olvashatjuk a kerületben 2010-ben megnyílt állandó helytörténeti kiállításról.

A XVI. kerületi Önkormányzat, a Corvin Művelődési Ház és a Corvin Helytörténeti Klub példás összefogása eredményeképpen létrejött gyűjteményben immár újabb relikvia található. Az intézmény legújabb szerzeménye egy kétszáz évesnél is régebbi szék, amelynek különlegessége, hogy ülökéjének alján a következő felirat található: *„ORSZÁGÉ”*, és a véletlennek köszönhetően évszázados lappangás után Rákosszentmihályon került elő. A nem mindennapi tárgyat a Rákosszentmihályi Katolikus Egyházközség – a megtaláló – 2012. április 25-én ünnepélyes keretek között adta át a gyűjteménynek. Az alkalmából Urbán Gábor atya kiemelte: *„Kevés emlék maradt meg nekünk a kerületben. A szék kis dolog, mégis számunkra nagy jelentőségű. Az emberek tárgyi és érzelmi emlékeik alapján kötődnek lakóhelyükhöz, és ennek a kötődésnek az erősítése rendkívül fontos.”* Végül hozzátette, ezért is döntött úgy hogy a széket a Kertvárosi Helytörténeti Gyűjteménynek adományozza.

„Egy olyan szék történetét mutatjuk be olvasóinknak, amelyen száz éve még rendszeresen ültek a rákosszentmihályi katolikus hívők, de nem biztos, hogy tudták, a szék jó néhány társával, és a hasonló stílusban összerakott padokkal, még száz évvel előbb az ország budai házában szolgálta a honatyákat” – Széman Richárd a Kertvárosi Helytörténeti Gyűjtemény vezetője így tájékoztat az Ország Széke szövevényes útjáról. A kutatások eredményeképpen a Helytörténeti Gyűjtemény tablóján tudhatunk meg erről többet: a XVIII. században, negyed évszázados szünet után, 1790. június 6-ra hívták össze újra a magyar országgyűlést Budára, a Franz Anton Hillebrandt udvari főépítész által a kúria részére átalakított épületbe. Az országgyűlést később még kétszer hívták itt össze, 1792-ben és 1807-ben. Az ebből az időszakból származó berendezés 1902-ig az épületben maradt, tovább szolgálva néhány minisztériumot, no meg a nagyterem bálzóit. 1902-ben az új, Duna-parti országház épületében kezdte meg ülését a képviselőház.

Regele János királyi tanácsos közbenjárására a frissen felépült rákosszentmihályi katolikus templomba került budai országház berendezési tárgyairól így ír a Rákos Vidéke 1902. november 16-án: *„A szentmihályi templom számára felajánlott újabb adományról adhatunk hírt. A templom megáldása előtt a templomba kivitték a régi országházából a székeket és padokat, a melyek tetszetős és kényelmes voltuknál fogva kitűnően megfelelnek céljuknak. A szentmihályiaknak már akkor kilátásuk volt rá, hogy elnöküknek, Regele János kir. tanácsosnak közbenjárása folytán igen olcsón jutnak ezekhez a padokhoz. Mint most értesültünk a padok ügye úgy dőlt el, hogy azok minden ellenszolgáltatás nélkül lesznek a szentmihályiaké.”* Egy hét múlva, november 23-án ezt írta az újság: *„Regele János úrtól a templomépitő-bizottság elnökétől a következő levelet kaptuk: Tisztelt Szerkesztő úr! Becses lapjának f. é. 45. számában volt szíves a szentmihályi híveknek tudomására hozni, hogy a képviselőház az én közbenjárásomra padokat és székeket (és pedig 20 padot és 30 széket) ajándékozott a templom céljaira; legyen szabad ezen adomány kiegészítésül még tudomására hozni, hogy a fenti adományon kívül a képviselőház még a következő tárgyakat adományozott ismét közbenjárásom folytán a templomnak, és pedig: egy mosdóasztal lavoárral, egy két ajtóju könyvszekrény, egy kis asztalka, 15 köpölda, egy kis fautelszék, egy fáskosár, egy vas kályhaellenző, egy álló író pulpitus asztal, 10 karosszék és mintegy 40 méter kokszönyeget. Kiváló tisztelettel maradtam Budapest, 1902. november hó 18-án Regele János, kir. tan. a templombiz. elnöke.”*

Bodonyi Regele János királyi főtanácsos a magyar országgyűlés képviselőházának iroda-főigazgatója volt. Élete utolsó szakaszában került kapcsolatba Rákosszentmihállal, ahol Marsalkó királyi kúri-

Az Ország Széke a helytörténeti kiállításon

maradt karosszéken. Ráadásul a szék fonákján megtaláltuk a beégetett feliratot: *ORSZÁGÉ*. A székét Kovács Mihály rákosszentmihályi restaurátor is azonosította, megállapította, hogy a szék formajegyei alapján a XVIII. század végén készült. Gondos munkával rendbe hozta, s most a Rákosszentmihályi Katolikus Egyházközség adományaként a Kertvárosi Helytörténeti Gyűjteményben tekinthetik meg a látogatók. A nádfonatos karosszék ugyan nem eredeti funkciójában él tovább, de történelmünk utolsó kétszáz esztendejének tanújaként remélhetőleg a jövő generációinak is felkelti az érdeklődését a múlt történetei iránt.

Kovács Péter, a XVI. kerület polgármestere össze is tudta hasonlítani az ülőalkalmatosságot a mai parlamenti padokkal. Az Ország Székén való „próbaülés” során tréfásan jegyezte meg: „régén kényelmesebben lehetett tanácskozni az ország ügyeiről”. Ezután megköszönte a rákosszentmihályi plébános felajánlását, majd közösen aláírták az ajándékozási nyilatkozatot. Ezzel a szék – bár az országé – szimbolikus tartalmát hangsúlyozva hivatalosan a Kertvárosi Gyűjtemény kiállításának központi helyére került. Lantos Antal helytörténeti kutató örömmel vette leltárba a ritkaságot. Szerinte ez nem is egy tárgyi emlék, inkább „egy darab történelem”.

Borka Elly

Hajdúsági kórustalálkozók református templomokban

A nagy múltú, nemzetközi eredményeket elért és kétszeres „Fesztivál Kórus” minősítést elnyert Hajdúböszörményi Városi és Pedagógus Kórus legutóbbi fellépéseire május 20-án és június 2-án a Tiszántúl XVIII. századi ódon református templomaiban került sor, ami azért is jó, mert a templomok akusztikája legtöbbször csodálatos.

A Szentesen 19. alkalommal megszervezett *egyházzenei találkozón* a helyi Bárdos Lajos Vegyeskar mellett a fővárosi Hunyadi Kórus, a hódmezővásárhelyi és a hajdúböszörményi énekesek szerepeltek. A résztvevőket Kodály Zoltán és Lajtha László tanítványa, a nemzetközileg is jól ismert Sebestyén Márta énekesnő édesanyja, Farkas Ilona köszöntötte. Megható színfoltja volt a rendezvénynek, hogy

Szentes híres szülöttjének, Balázs Árpádnak a *Te Deum* című művét valamennyi kórus megtanulta. Így nem volt akadály, hogy Gáll Péter hajdúböszörményi karnagy, a debreceni Kodály Kórus tenor szólamának vezetője vezényletével felcsendülhessen a jeles mű. Ugyancsak osztatlan sikert aratott a Kosuth- és Erkel-díjas Szokolay Sándor Rákóczi Ferenc imádságos-bús éneke, amelyet Sebestyenné Farkas Ilona, a zeneszerző békéstarhosi diáktársa nagy empátiával vezényelt. Szokolay betegsége miatt csak levélben tudta köszönteni a szépszámu érdeklődő gyülekezetet.

Június 2-án a Hajdú-Bihari Zenei Egyesület által szervezett *Felnőtt Kórusfórumnak* és *minősítő hangversenynek* a Sárrét kedves városkájá, Sárrétudvari adott otthont. A lelkes helyi szervezők öröme-re a zsűri elnökségét Hevesi Sándor Liszt-díjas karnagy, a Debreceni Kántus vezetője vállalta. Tagja volt Kiss Csaba, a Hajdú-Bihari Zenei Egyesület Felnőtt Tagozatának vezetője és Laczkó János, a kecskeméti Cantus Nobilis Kórus karnagya. A résztvevőket Berkesi Sándor, a Hajdú-Bihar Megyei Közgyűlés elnöke és Bodó Sándor, a helység országgyűlési képviselője, valamint Kiss Tibor, Sárrétudvari polgármester köszöntötte.

A rövid, szívhez szóló megnyitó után az összkar előadásában felcsendült Kodály *Cohors Generosája*, melyet a nemzetközi „Fesztivál Kórus” minősítésű kecskeméti Cantus Nobilis bemutató hangversenye követett. Az általuk előadott három műről Laczkó János rövid és érdekes ismertetőt tartott, mely elgondolkodtató és tanulságos volt mindannyiunk számára. A másik nyolc együttes Hajdúnánásról, Hajdúböszörményből, Hajdúszoboszlóról, Püspökladányból, Téglásról érkezett. Sajnálatos, hogy Debrecen város több kórusából egyetlen egy sem tudott eljönni. Különösen emlékezetes volt a hajdúszoboszlói Filiae Solaris (nyolc tagú) Kamarakórus bemutatkozása. A közönség mellettük még a hajdúszoboszlói Bárdos Lajos Pedagógus Kórust és a hajdúböszörményi énekeseket díjazta szünni nem akaró ovációval. A hangversenyt a helyiek és a Hajdú-Bihari Zenei Egyesület jószívű, kedves szeretetvendégsége követte.

Nagy öröm, hogy a benevezett énekkarok közül majdnem a fele nevében is pedagógus, de a többiekben is sok nevelőtársunk áldoz szabadidejéből e szépséges műfajra. Velük együtt hangsúlyozhatjuk Kodály szavait: „Boldog, aki énekel”. Amihez csupán annyi profán gondolatot fűzhetek hozzá jó szívvel, hogy az is legalább olyan boldog, aki hallgatja.

Varga Gábor

Pasztellálmok

Pósa Ede festőművész kiállítása Siófokon

Pósa Ede az újvidéki Völgyesen született. Magyarországra telepedése után Balatonszemesen talált otthonra. Főleg pasztellel dolgozik, tájképeit a csendes és belefeledkedő szemlélődés jellemzi. Érzékeny, a lélek belső rezdüléseire figyelő művész.

Pósa építész technikusként tanult, majd 1972 és 1973 között az újvidéki Tanárképző Főiskola rajz szakának hallgatója, tanára Bogumil Karlavaris. A zentai művésztelepen a pályafutása során számos stílusban alkotó Ács Józseftől tanulta a festészet alapvető mesterfogásait. Munkáival először a zentai múzeum galériájában, majd a belgrádi Djura Jaksity Galériában mutatkozott be. Képei hamar keresettek lettek, nemcsak otthon, de Németországban is, ahol több kiállítása volt. A művész az 1980-as években több kortárs magyar költő kötetét illusztrálta. Ezek a munkák grafikai tudása mellett művészi empátiájáról is tanúskodnak.

A délszláv háború gyökerestől felforgatta a művész világát. Vevőköre nagy része elszegényedett, vagy átléphetetlen határok választották el az alkotótól. Tarthatatlan helyzetét látva, 1992-ben végleg áttelepült Magyarországra. A szerény, halk szavú művész 1999-ben feleségével Balatonboglárra, majd 2001-ben Balatonszemesre költözött, s a magyar tenger varázslatos, mindig változó színvilágát próbálja megörökíteni. Mészöly, Egy és Halápy után nehéz Balatont festeni, de Pósanak sikerült megteremtenie egyéni kifejezőmódját. Pasztellképein átragyognak a balatoni táj tiszta színei és friss levegője.

Bár vérbeli tájképfestő, az utóbbi időben a falusi kis utcák mellett városi – elsősorban szentendrei, egri, székesfehérvári, tihanyi – látképek is feltűnnek művein. Újabban Szigliget nádtetes házai jelentenek festői témát. Csak színek vannak, vízpart, kanyargó kis utcák, föld és gomolygó felhők, néha figurák, egy-egy bicikli az arányok érzékeltetésére. Színei érzelmeket, emléket, magányt, örömet és rácsó-

Eső után Fehérváron

dálkozást fejeznek ki. Alkotásai líraiak és az emberhez oly közelálló, örök témákhoz kötődnek, mint a táj, a természet, a ház és otthon. Mélyen átélt művészete bölcsességre, humanizmusra tanít bennünket.

Másik kedves témája a csendélet, melynek lírai hangvételéhez különösen jól használható a pasztell. Ezeken a képeken jól érvényesül a fények és árnyékok gazdag játéka. Pósa Edének biztosan voltak és vannak nehéz pillanatai, de képein még mindig süt a nap, még hozzá valami varázslatos fénnel. Mert mágikus képeket fest. Ahol a dolgok egyszerűek és szépek. Ahogyan azok a valóságban is, csak mi ezt már régen nem vesszük észre. Pósa Ede minden képével elmagyarázza nekünk, hogy a festett világ nem egy másik világ, hanem az igazi, és itt az ideje, hogy ezt észre is vegyük. Legalább néha. Egy-egy pillanatra.

Pósa Ede festőművész *Bácskától a Balatonig* című tárlata 2012. május 5-ig volt megtekinthető a siófoki Kálmán Imre Kulturális Központ emeleti Galériájában.

Matyikó Sebestyén József

In memoriam

Sylvester Lajos

Sylvester Lajos földi útja véget ért. S elkezdődik az emlékezés.

Ez a közepesenl kissé magasabb, inkább a soványság fele hajlító alkatú ember már csak bennünk él, akik ismertük. Írásai, szellemének termékei bekerülnek a létező vagy nem létező archívumokba. Akik többet akarnak majd az eljövendő időkben tudni korunkról, ezekről a kicsorbult évtizedekről, melyekben egy ideig a politikai küzdőterén, majd amikor már más nem adatott meg neki, tollalval harcolt, de azzal is teljes erőbedobással – lapozgathatják majd sorait. És azok is hozzá fordulhatnak, akiket érdekelnek a II. világháború ama szörnyű napjai, amikor a Székelyföldre zúdult a fergeteg, az Úz-völgyi események tragikusan megrendítő és valahol mégis – épp e tragikum révén – megtisztító, felemelő eseményei. Vagy akiket az Ojtozi-szorosnál történtek érdekelnek, előszedik majd ezeket az írásokat, melyek ki is lépnek önmagukból, s azon túl, hogy közölnek, felidéznek, megörökítenek, ízük is van, természetük is van, sugározzák, hogy egy mindent megélő, átélő ember vetette papírra azokat.

Sylvester Lajos nem volt átlagember. Fölebe nőtt az átlagnak nemcsak küzdőképessége révén, de szellemiségével, mondhatjuk ezt is – bár elkoportott szavak ezek, de rá nagyon illenek – ügyességével, találatkonyságával, fondorlatos (székely) agyával. Azzal, hogy akkor is, amikor a rossz erői dőlőfölte, fojtogattak, ő ki tudott bújni, és majd mindig ki is bújt a markok szorításából, a visszahúzó akarat bilincséből, s megpróbálta, és nem csak megpróbálta, tette is a szükségset, azt, ami a közössége számára akkor tehető volt! Akin és ahol lehetett segített, s ezzel egyengette a túlélés, sőt azon túl: a megmaradás ösvényeit egyéneknek, közösségnek. Mert egy olyan közösség tagja volt, melyet a történelem odadobott, odalökött a kor a szörnyű XX. század darájába, fortyogóan háborgó sodrásába, melyek el akartak nyelni minket, melyek el akartak sülyeszteni minket, meg akarták törni erőnket, szívósságunkat, megmaradni akarásunkat. És ő úgy helyezkedett, hogy menteni tudjon lelkeket, kis-közösségeket, s menteni tudja a maga nagy, romániai székely-magyar közösségét. Mert tudta, hogy hová tartozik, érzékelte a veszélyhelyzetet, azt, hogy itt egy nemzetet akar elsülyeszteni az egykor aktuális, majd a megint és újból aktuális politikai erő, s ő csak úgy tud becsületes maradni, ha dobja a mentőöveket, ha beúszik az árba, és segít a fuldoklónak, a fuldoklóknak. És megpróbálja erősíteni is a bajban levők hitét, mert a hit erő ad, s nehezebb legyőzni azt, aki hisz és aki tudja, hogy hol a helye. Ezt tette akkor is, amikor újságcikkek százait írta. Amikor könyveket írt. És ezt tette előbb is, amikor mint ablakon kidobott, zsákba kötözött macska, mint kiszorítani akart tehetség kibújt az őt megbéklyózni, megfojtani akaró kötelékekből, ki a megkötözöttség zsákjából is, s talpra esett, ha százszor lökték le, akkor is felállt, ha kítaszították, kizárták valahonnan – visszament, mert vissza kellett mennie, hiszen tudta, hogy csak így tehet! Csak így cselekedhet.

Cselekvő ember volt.

A Tettek embere volt.

Feltörekvő, legalulról is felkapaszkodni tudó.

Tízéves, amikor „felszabadulunk”. Középkiskolás diák, amikor a családja, édesapja kuláklísta ke- rül. S ama daráló gépezet – amelynek legnagyobb ellensége a Tehetség volt, s az ezzel párosuló erő, a saját lábán megállni képes erő, a küzdő erő – nem tudja bedarálni. Valahogy – talán ő sem tudta, hogyan – mindig talpra áll. Vagy mondhatjuk úgy is, talpra esik, s ami még csodálatosabb: talpon tud maradni. Talpon tud maradni egy olyan közegben, melyben az előrehaladás kulcsa a megalkuvás volt. És ő úgy marad talpon, hogy – csodák csodája – nem alkuszik meg.

Mert hát mi is történt vele?

Alulról indulva – sokak csodálatára – pozícióba kerül.

Tanítóképezdét végez, s mint falura került gyakorló tanító beiratkozik a Bolyai Tudományegyetem – akkor még ez is létezett, még nem házasított össze a Babessel, hogy e módon szívattathassék fel az is – látogatás nélküli tagozatára, s „mezeiző” módjára képezi magát. Ekkor már családja is van, feleségével, Kacsó Teodórával, azaz Dóra asszonnyal – ha nem is egy évfolyamon, de szinte teljesen egyszerre járják a kettős munka, kettős feladat teljesítésének próbára tevő útját. Helytállni a munkahelyen, de ugyanakkor magasabb képesítést is szerezni. S mikor már kettős képzettség áll mögötte, nemcsak tanító, magyar szakos tanár is, mozgékonyasága, vezető képessége valahogy besegíti a gépezetbe. „Kiemel- tetik”, s Kézdí rajon főtanfelügyelőjévé tétetik.

Hogy miképp sikerült neki ez a váratlan emelkedés, ma már nehéz megállapítani. Valamiféle látszata a „kezelhetőségnek” csak kellett ehhez, másképp ez abban az időben „nem ment”, nem mehetett. Egy hajdani „kulák”, úgymond: a társadalom valamikori kiközösítettje mondta: „*Tessék megnézni, ezerszer letörtek, kiszaroltak, félretaszítottak, kiszípolyoztak bennünket, és mégis a mi gyermekeink vannak ott mindenütt, mert az erőre, a képességre ennek a társadalomnak is szüksége van, és nélkülünk nem tudnak lenni, elsüllyedne ez az egész.*”

Hát valahogy így lehetett. És valahogy így kezdődhetett el 1964-ben Sylvester Lajosnak is a cselekvés ideje. Több mint két évtizeden keresztül benne van az apparátusban, előbb Kézdi rajon főtanfolyelöljeként, aztán a területi átszervezés után a „Megyei Kultúrtaács” főnöke, majd a Sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház igazgatója. És furcsa, szokatlan módon cselekvő ember marad itt is és ott is. Mint főtanfolyelölje nem azon az „elváráson” munkálkodik, hogy miként tudja a magyar oktatás elrománosításának az ügyét szolgálni, iskolákat magyar tagozattá süllyesztetni, magyar tagozatokat megszüntetni, hanem próbálja menteni azokat, apró kis köveket rak és rak azok alapzatához. Rafinériával, ahogy lehet módon menti a hasznos köveket, a hasznos embereket, s éppen hasznosságukért félreállítani akart népnevelőket. De valahogy úgy – erre predesztinálta rendkívüli szívóssága, ötletessége, rafinériája –, hogy ahol lehet, tegye ezt szinte észrevétlenül. S ha mégis észrevéteztet, elhitesse a „fentiekkel”, hogy azok a jók, akik jók, és hogy az a szükséges, ami tényleg szükséges. Segítette ebben a kor is, az ő „esetéhez” hasonló módon ugyanúgy „véletlenül” a felszínre tört jó szándék, amikor Király Károly, aki 1966-ban ideig-óráig, amíg „ki nem derült” nemzeti elkötelezettsége, az újonnan létrehozott Kovászna megye élére került. Király „meglátta” ezt az embert, s benne az „ő emberét”, s ő tette-segítette a Művelődési Tanács élére. És élve a hatalom adta lehetőséggel, a „konjunktúra” lehetőségével, s engedve, vagy még inkább: utat adva a benne levőknek, átjávtsza a „hatalom éberségét”, kijávtsza a konjunktúralis lehetőséget, emlékjel-állító munkába kezd. A múlt „haladó örökségének” – divatos és zengzetes szó – a megjelölésébe. Másfél évtized alatt sorra emelkednek a régi Háromszék területén a székelység múltjának, nagyjainak az emlékjeljei, szobrai. Sylvester Lajos oda megy, ahová mennie kell, annál kopogtat, akinél kopogtatni kell. Felfedezi az akkori miniszterelnök-helyettes Fazakas Jánosban az ugyancsak lopva, rejtve meglevő nemzeti érzést, s annak rejtett védelme alatt „az 1848-as forradalom”, a „baj van Köpecen” emlékére szobrot állítanak az erdővidéki falu határában, aztán szobrot állítanak Körösi Csoma Sándor emlékére Kovásznán és Csomakörösön, Gábor Áronnak Kézdivásárhelyen, Dózsa Györgynek Dálnokon, és folytathatnánk a sort. Tucatnyi szobor „tapad a kezéhez”, egytől-egyig nemzeti értékeinkről, nagyjainkról. Jó példa találékonyágára a Körösi Csoma Sándor szobrok állítása. Eléri, hogy pályázatot irjanak ki a Kovásznára, a fejlődő fürdővárosba tervezett szoborra, s hallgat arról, hogy van már egy szobor, ami több mint tíz éve ereszcsepegés alatt várja a jobb idöket. S csak akkor rukkol elő vele, s akkor is szinte sompolyogva, amikor már készen van az új. S eléri, hogy „egy lapalatt”, mindenfajta dobra verés nélkül a régi is felállítassék eredetileg tervezett helyére, a szülőfaluban.

Nem sokat beszél, inkább cselekszik. És ha beszél, a legnagyobb diplomatikussággal, úgy, ahogy azt a kor követelte. Így történhetett meg, hogy akkor, amikor már forrott a diktátor agyában „az ország homogenizálásának”, azaz egyszínűvé tételének, falvaink lerombolásának, a magyarság megsemmisítésének „böles szándéka”, a Kovászna megyére átkeresztelt Háromszéken egyre-másra nőttek ki a földből a múlthoz, a múlt értékeihez, nagyjaihoz való hűség köbe vésett vagy bronzba öntött jelképei. Amikor az lett volna a feladata, hogy romboljon, ő építeni kezdett. Nem ledöntött, hanem emelt. Ahogy az éber szemek észrevették „alkalmatlanságát”, valós feladatával való „visszaélését”, szinte természetes, hogy buktatni kellett. De már olyan súlya volt, hogy úgy tudtak csak „megszabadulni” a hatalom által károsnak ítélt tevékenységétől, hogy egy kevésbé befolyásos helyre, az akkor Állami Magyar Színháznak nevezett intézmény élére száműzték.

És a cselekvő ember ott is cselekedett. Baráti kapcsolatot épített ki a veszprémi színházzal, építette a társulatot, olyan műsorpolitikát folytatott, amely nem a hatalom által szorgalmazott kor szemetére, „Nagy Víványainkat” dicsőítő fércművekre alapozott – ezeket a lehetőség szerint kiszűrte –, hanem Illyés Gyulára, Csurka István műveire, a Bánk bánra, azaz a magyar irodalom remekműveire. Kollokvium néven színházi fesztivált szervezett Sepsiszentgyörgyön, melynek „rejtett célja” a magyar színházi találkozó volt, aminek sikere ugyanúgy nem erősítette, hanem gyengítette pozícióját. És ami a legfontosabb: megszületett a színház „áthallásos” játékstílusa. Látszólag nem történt semmi „rendellenes”, nem hangzottak el – s nem is hangozhattak – szavakban megfogalmazott felhívások, hogy: Tartsatok ki! Őrizétek meg a lelketeket! És mégis, ezeket sutogta a játék, a sorok közé belopott, onnan kihallatszó gondolat! És manőverezve védte a színházat, amíg tudott ellenállt a „testvér-társulat” létrehozását sürgető akarathoz, mígnem végleg megelégette „nemkívánatos magatartását” a hatalom, s menesztette...

Így lett a Megyei Tükör napilap, majd az 1989-es változás után a Háromszék munkatársa, s így nyílt meg számára a cselekvés másik lehetősége. Mert egy valamire képtelen volt ez a maga módján különleges ember: a *nem cselekvésre*. Cselekedett hát, mindig cselekedett. Újságcikkeivel is amolyan reményhordó ember volt, majd – amikor megnyílt rá a lehetőség – tollát kihegyezte, s lett örök lapja egyik leg-harcosabb, mindig a jót, a „jobbát” szorgalmazó, azért kiálló publicistája... S közben a benne feszülő erő könyvek formájában is kitört. Múltba tekintő könyveket írt, valamint szerkesztett Gábor Áronról és szobrának történetéről (*Az őrnagy hazatér*, 1999), a II. világháború kálváriájának nagy színhelyeiről (*Úz-völgyi hegyomlás*, ezt meg is filmesítették, továbbá *Ojtoz-völgye a hadak útján*, 2008), a helytállásról (*Egy ügyvéd a gáton*, 2007), Mikes Kelemen emlékeről s annak törökországi feltárásáról, kutatásáról (*Szöttekünkben török minták*, 2008), s a '89-es sorsfordulatról is (*Háromszéki nekigyürközés*, 2010). Mindezeket nem nyugható nyugdíjasként vagy sohasem-nyugdíjasként, mert közben, mint újságíró is szinte megfellebbezhetetlenül dolgozott, naponta jelentek meg cikkei, riportjai, a mindennapi élet politika jelenségeire felfigyelő, azokat tudatosító harcok írásai holtig-lapjának hasábjain. És mint a lap legtermékenyebb publicistája, riportere és mindenese úgy írt, s úgy járta körül a mondanivalóit, hogy publicisztikai írásait könyvekké is tudta fűzni, formálni.

Stílusává vált a kis publicisztikák tematikus publicisztikai folyammá, majd könyvvé formálása, szerkesztése. Jó példa erre Mikes könyve, amely tulajdonképpen úgy született, úgy születhetett meg, hogy ott volt mindenütt, részt vett mindenben, ami a Rodostó és Zágón között kiépült képzeletbeli hidon történt, s úgy volt jelen, hogy újságcikkek tömkelegében ápolta, tartotta ébren a Mikes-kultuszt, majd ezt az élő emlékeztetést könyvbe mentette, hozzá járulva ahhoz, hogy Mikes Kelemen ne halhasson meg a szülőföldje emlékezetében, sőt, annál tovább, Rodostó élő emlékezetében sem. S ezzel nem csak a szülőföldünk nagy fia, hanem ennek a két, feltehetően rokon népek a kapcsolata is barátsággá szövődhessen. Ha könyveinek műfaját keressük, talán azt mondhatjuk: fűzér-könyvek azok, apró, tematikailag összetartozó írások fűzérei, melyeket nem csak az együvé tartozás, a téma kiteljesítése, hanem valamiféle belső izzás is összefűz, összeláncol. Úgy járja körül a témát, hogy annak minden építőelemét kibontja, ha kell, előbányássza, egymás mellé rakja, s épületté, könyv-építménnyé emeli, hogy így nyújthassa át az utóknak. Ezt tette azzal is, ahogy Úz-völgye szomorú, és mégis tragikusan szép történetét megörökítette, el nem felejtette, a túlélőket megszólaltatta, vallomásra bírta, s írásművészetének erejével valahol a hazaszeretet, a helytállás léleknesesito példájává is emelte.

Igen, felemlő példává.

Ha célt állíthatott maga elé, akkor ezt úgy is megfogalmazhatta: Menteni, megmenteni, s odaállítani a jelen elé. Majd – ez a dolgok természete – az utókor elé példaadásként. S ezzel szolgálni kiszolgáltatott helyzetben levő népe megmaradását.

És ebben a szinte megállíthatatlan aktivitásban állította meg a legnagyobb Úr, az egyetlen, melynek ember még ellenállni nem tudott.

Amikor 2012. május 10-én örökre lehunyt a szemét a kolozsvári klinikán, akkor is, ott is vele volt a számítógépe – a modern kor ceruzája –, s szinte utolsó pillanataig dolgozott. Így ért véget munkás és példamutató élete.

78 évet élt, ebből 52-t házasságban. Két gyerekük egyike – Anna – pedagógus, Zoltán, nemzetközi hírnévű tudós, egyetemi tanár, jelenleg Houstonban él és dolgozik.

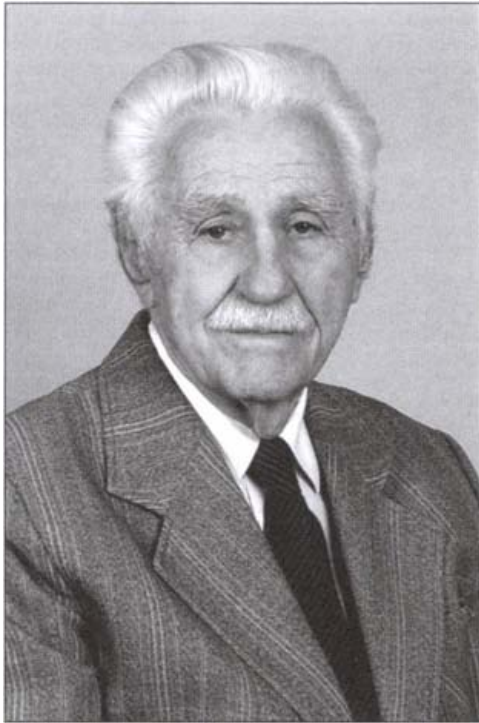
Gazda József

Öröklét a változó Balaton partján

Búcsú Entz Béla hidrobiológustól

Dr. Entz Béla hidrobiológus, limnológus 2012. április 26-án, életének 93. évében, Tihanyban elhunyt. Entz Béla 1919. december 26-án született Budapesten. Neves természettudós családból származott, családja a magyar tudományok több kiemelkedő személyt is adott. (Nagyapja Entz Ferenc, a gyümölcs- és szőlőtermelés, valamint a gazdaszaktikázás egyik reformere, édesapja ifj. Entz Géza zoológus, egyetemi tanár, az MTA tagja, a tihanyi Biológiai Kutatóintézet alapítója.) Entz Béla négy évtizedes aktív szolgálatát a tihanyi Biológiai Kutató Intézetben töltötte mint kutató, igazgatóhelyettes és megbízott igazgató, utóbb tudományos főmunkatárs. A FAO megbízásából tanulmányutakat vezetett az USA, Japán, Kanada, Fülöp-szigetek, Thaiföld, India, Ghána, Lengyel-, Svéd-, Német- és Olaszország-

Entz Béla 90 éves korában
(Tóth-Baranyi Antal felvétele)

ton. Amióta csak itt lakom, igyekszem minél jobban megismerni a Magyar Tenger minél több titkát, látható és rejtett szépségeit... Gyermekkoromban öreg, őslakos tihanyiak közül reggelenként sokan kiálltak a hegyszélre a templom mellett »megnézni« a Balatont, meglátni és figyelni ezerszer változó arculatát. Magam is ezt tettem, és teszem ma is, amikor nap mint nap kinézve szobám ablakán figyelem e hatalmas állóvíz tükörsíma, békés vagy hullámoktól felborzolt haragos arculatát, télen pedig fagyoktól megmerevedett felszínét. Amióta kilencéves koromban Tihanyba kerültem, különös vonzódást érzek hazánk e gyönyörű tava iránt. Emiatt boldogult Feleségem ki is jelentette, hogy ő csak egy valakire féltékeny, és ez a Balaton.»

A Magyar Hidrológiai Társaságnak 1949-től volt tagja, a Limnológiai Szakosztályának két cikluson át (1985–1991 között) elnöke. Munkásságáért 1967-ben Bogdánfy Ödön-émlékérmét, 1981-ben Schafarzik Ferenc-émlékérmét kapott; 1990-ben a MHT Tiszteleti Tag címmel tüntette ki. 2011-ben – nemzetközileg is nagyra becsült hidrobiológiai kutatásaiért, oktatói és tudományos ismeretterjesztői tevékenységéért, példaértékű életművéért – Magyar Köztársaság Érdemrend Középkeresztje kitüntetésben részesült. 2012. május 18-án temették el Tihanyban. Entz Béla mintakép marad minden értéktisztelő ember számára. Bennünk, akik Entz Bélát szerettük és tiszteltük, egy láthatatlan óra is megállt 2012. április 26-án, amikor beteg szíve örökre megpihent. Családjában életfája, küzdelmes sorsában emléke, a mennyben lelke örökké élni fog!

ba. Kutatási területe: hidrobiológia-hidrokémia, Balaton-kutatás, afrikai víztározók kutatása (Volta-tó, Ghána. Nasser-Nubia-tó, Egyiptom-Szudán).

Pályafutása során a világ majd' minden szegletét beutazta, mint FAO, vagy UNEP szakértő. A vizek – különösen a Balaton – kémiai, illetve a halfajok ökológiai vizsgálatai álltak kutatásának középpontjában, de behatóan foglalkozott a trópusok limnológiai viszonyaival. Szakirodalmi munkássága során mintegy 1000 tudományos és szakmai tanulmánya jelent meg magyar, angol, német, francia, holland, orosz, japán és arab nyelven. Legnépszerűbb művét *Változó Balaton: Élet a vízben és a parton* címmel 1983-ban a Natura kiadó jelentette meg. Hazai előadásain kívül a nemzetközi tudományos ülések, kongresszusok – soknyelvű – előadója. Az MTA köztestületi tagjaként a Hidrobiológiai Bizottságban fejtett ki tudományos tevékenységet. Lelkes lokálpatriótaként számos egyesület munkájában vett részt. Ismerte a nyaranta Tihanyban alkotó Illyés Gyula költőt, Baránszky-Jób László esztéta, irodalomtörténészt, Bartha László festőművészt, a félszigeten élő Vass Elemér festőművészt, Pintér Pálné meseíró, baráti kapcsolatot ápolt a füredi orvosokkal, Debrőczy Tiborral és Horváth Boldizsárral, valamint Lipták Gábor íróval és Zákonyi Ferencel, a Balaton kutatójával.

„Több mint hét évtizede élek Tihanyban, egy félszigeten, melyet valósággal körülölel hazánk varázslatos gyöngyszeme, a csillogó tükri Balaton.»

Matyikó Sebestyén József